■Pitești■

Restituiri

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XIII ■ Nr. 3 (37)/2015
Serie nouă ■ 4 lei

CAMERA DE COMERŢ ŞI INDUSTRIE CIRC. II PITEŞTI

6. PITEŞTI . Camera de Comerţ

- **Doctrina contractului social. I. Thomas Hobbes. Scurte consideraţii istorice**

- **Ispravnicul domnesc de la Pitești, 1656**

- **O sinteză iconografică de înaltă valoare artistică și ştiinţifică: *Mihail Diaconescu, Lainici, capodoperă a artei românești și europene***

Sumar

Restituiri Pitești

Adresa redacţiei:

Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 216348, 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista-document *Restituiri Piteşti* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din Arhivele Naţionale ale Statului, Arhivele Militare Române şi arhive personale.

ISSN: 1583-5863
Editor: Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la TIPARG S.A.

O sinteză iconografică de înaltă valoare artistică și științifică Mihail Diaconescu, LAINICI, CAPODOPERĂ A ARTEI ROMÂNEȘTI ȘI EUROPENE, Editura Evenghelismos, București[1]

*Recent la Editura **Evenghelismos** din Bucureşti a apărut una dintre cele mai frumoase cărţi de artă din câte au fost publicate la noi în ultimii ani. Este volumul pe care domnul prof. univ. dr. Mihail Diaconescu l-a intitulat **Lainici, capodoperă a artei româneşti şi europene**. Sinteza fericită dintre teologia liturgică ortodoxă, erudiţia istorică bisericească, bizantinologie, principiile esteticii şi critica de artă caracterizează acest volum. În paginile lui sunt discutate frescele realizate în biserica mare **Izvorul Tămăduirii** a Sfintei mânăstiri Lainici de pictorii Grigore Popescu - Muscel şi Maria Popescu – Dragomir, personalităţi ilustre ale artei româneşti şi europene.*

*Iniţiatorul acestui splendid volum este prea cuviosul părinte Ioachim Pârvulescu, stareţul Sfintei mânăstiri Lainici. O amplă prefaţă intitulată **Binecuvântare** şi semnată de Î.P.S. Dr. Irineu Popa Arhiepiscop al Craiovei şi Mitropolit al Olteniei, membru al Academiei Române, deschide noua carte a profesorului Mihail Diaconescu. În paginile acestei cărţi, regăsim principiile teoretice pe care profesorul Mihail Diaconescu le-a expus în vastul său tratat **Prelegeri de estetica Ortodoxiei*** (vol.I ***Teologie şi estetică*** ; vol.II ***Ipostazele artei***) *publicat iniţial în 1996 şi ulterior, într-o nouă ediţie, revizuită şi adăugită , în 2009 .*

*Ţinem să subliniem în mod deosebit calitatea artistică a fotografiilor incluse in acest volum de domnul Dan Samoilă. Peste 800 de imagini color susţin demonstraţiile analitice şi teoretice ale domnului Mihail Diaconescu. Prelucrarea artistică digitală a fotografiilor a beneficiat de experienţa şi vocaţia artistică a domnului Georgian Ion. Coordonator iconografic a fost doamna Maria Popescu- Dragomir. Volumul imprimat la Tipografia **Gutenberg** din Bucureşti este un model de severă exigenţă artistică, de experienţă tehnică şi de înaltă competenţă profesională.*

*Domnul acad. **Răzvan Theodorescu**, cunoscător profund al culturii noastre în epoca feudală şi al picturii româneşti de inspiraţie sacră, eminentul critic şi istoric literar **dr. Narcis Zărnescu** şi doamna profesoară **Tereza Lili Ştiube** au avut bunăvoinţa să comenteze pentru revista noastră apariţia noului volum semnat de esteticianul şi criticul de artă Mihail Diaconescu. Publicăm în continuare exegezele celor trei comentatorii.*

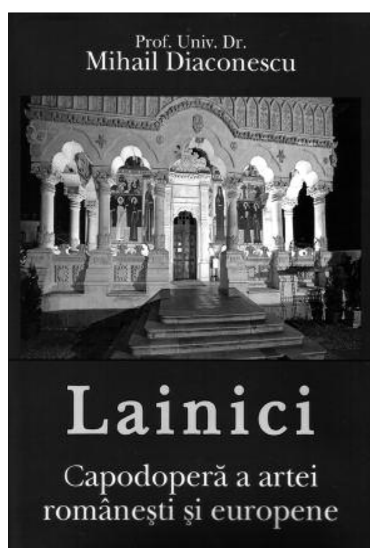
CULORILE DE MAIESTATE ALE TRADIŢIEI BIZANTINE

Acad. Răzvan Theodorescu

Cu ani în urmă, la semimileniul morţii lui Ștefan cel Mare, ca ministru al Culturii şi Cultelor, am sprijinit pictarea interiorului unei bijuterii a arhitecturii medievale care este biserica de la Borzeşti. Am realizat – întâlnindu-mă în gânduri cu regretatul patriarh Teoctist – că în acest demers îndrăzneţ era nevoie de cel mai bun pictor bisericesc al României. El era şi este, cu siguranţă, maestrul Grigore Popescu, ştiut şi apreciat la superlativ de toţi iubitorii acestui domeniu de artă. A acceptat să lucreze în venerabila ctitorie moldavă şi a preschimbat chivotul sobru de piatră într-o raclă scânteietoare de culoare. Opera pictorului contemporan, perfect congruentă spiritului medieval, într-o postmodernitate pilduitoare şi subtilă, m-a făcut să

adaug gândului iniţial, o nouă constatare: Grigore Popescu este, probabil, cel mai important pictor al Ortodoxiei europene. Mă întăreşte în această reflecţie vasta sa realizare de un deceniu, încheiată în 2010, care este ansamblul de pictură murală din noua biserică a mânăstirii de la Lainici, din defileul Jiului, căreia i-a închinat recent o monografie exemplară distinsul cărturar care este profesorul Mihail Diaconescu, critic de artă, teolog, estetician, istoric literar şi scriitor cunoscut.

Apărută în condiţii grafice şi într-o tehnoredactare absolut remarcabile la Editura *Evanghelismos* din Bucureşti (2011), cartea-album e dedicată acestui „summum" al operei lui Grigore Popescu – ce-şi adaugă acum, cu mândrie, şi numele vechiului colţ de ţară din care vine, Muscelul -, întovărăşit ca de

obicei pe schela muralistului, de „doamna sa", Maria Popescu-Dragomir. În locul de basm în care la finele epocii fanariote a fost ridicat un schit pe unde a trecut şi Tudor Vladimirescu, unde în veacul al XIX-lea s-au făptuit semne de sfinţenie ale recent canonizatului fost stareţ Irodion Ionescu şi unde, după 1990, un alt stareţ, dublat de un destoinic inginer – nimeni altul decât actualul arhiepiscop al Harghitei şi Covasnei Înalt Prea Sfinţitul Ioan Selejan – a ridicat monumentala biserică împodobită de Grigore Popescu, avem acum o pictură murală de o acută modernitate, unde desenul precis al vremurilor noi şi culorile „de majestate" ale tradiţiei Bizanţului îşi dau mâna, într-o sinteză iconografică unică a acelei doctrine fundamentale a Ortodoxiei care este isihasmul.

După experienţele plastice numeroase şi eminente, desfăşurate la Bucureşti – bisericile Flămânda şi Sf. Gheorghe Nou -, la Borzeşti, la Râmeţi, la Tismana, la Orşova şi după o serie de opere de artă ortodoxă în Franţa, în Germania, în Grecia, în Cipru, în Ungaria şi în Serbia, artistul nostru – care este şi un cunoscător al învăţăturii teologice – reuşeşte la Lainici, într-un loc care a fost din vechime unul de reculegere şi contemplaţie monastică, să conceapă o rânduială iconografică, istorică şi mistică deopotrivă, pe care profesorul Mihail Diaconescu, exeget consacrat al esteticii Ortodoxiei, o desluşeşte pentru cititor, pagină cu pagină, din pridvor până în altar.

Avem aici, pe fondul de verde adânc sau de aur luminos, desfăşurate „Filocaliile" vechi şi noi, texte despre iubirea de frumuseţe divină – de la aceea de la Veneţia la aceea de la Bucureşti a neuitatului părinte profesor Dumitru Stăniloae, trecând prin aceea de la Neamţ a lui Paisie Velicicovschi, sau „Arborii" sfinţilor isihaşti sau ai suveranilor ocrotitori ai credinţei Răsăritului – de la Constantin cel Mare la Constantin Brâncoveanul – sau momente şi figuri exemplare ale creştinismului românesc, cu osebire, ale celui oltean şi valah, de la Nicodim al Vodiţei la întemeierea Episcopiei Râmnicului şi la Calinic de la Cernica.

Cartea domnului profesor Mihail Diaconescu despre Lainici şi despre pictorul de excepţie care este Grigore Popescu-Muscel înseamnă o contribuţie de preţ la cunoaşterea unui tezaur pe lângă care trecem, adesea, prea grăbiţi. Cel al Ortodoxiei naţionale.

DESPRE DIVINA COMMEDIA DE LA LAINICI

Narcis Zărnescu

Aşa cum Dante, Rabelais, Cervantes sau Milton l-au întâlnit în veacul al XIX-lea pe Gustave Doré, desenator, pictor, gravor şi sculptor, care le-a înnobilat capodoperele tipărite, ilustrându-le, transformându-le în capodopere figurative, Mihail Diaconescu îl descoperă pe Grigore Popescu-Muscel, şi se hotărăşte să scrie o fenomenologie estetică, o messă copleşitoare pentru un univers imagistic şi cromatic unic. Astfel, la umbra unui roman postbizantin narat pictural de Grigore Popescu-Muscel, se întrupează lumina nepieritoare a Logosului înomenit în istorie.

Hermeneutica diaconesciană dezvăluie sensurile ascunse, deschide porţile simbolurilor obscure, iluminează şi interpretează. Întâlnirea romancierului

şi esteticianului cu o capodoperă picturală postbizantină şi postmodernă, visată şi lucrată cu inspiraţie şi acribie dogmatică ortodoxă de Grigore Popescu-Muscel, oferă o şansă istoriei culturale şi spiritualităţii româneşti. Capodopera de la Lainici se deschide şi face posibilă o altă capodoperă: studiul fenomenologic gândit şi scris de Mihail Diaconescu în noua sa carte. De-acum înainte, istoria culturii noastre va rosti şi rostui un loc aparte celor două capodopere, care se completează şi se îngemănează surprinzător, emoţionant, ca semn al unui scenariu astral, după care nu numai marile spirite, ci şi operele lor sunt predestinate a se întâlni spre a se lumina reciproc.

Revăzând frescele lainiciene ale lui Grigore Popescu-Muscel, fotografiate în detaliu, dar mai ales imaginile globale, copleşitoare, ale pronaosului, naosului, catapetesmei şi altarului, imagini stereografice, fotografii reproduse în album cu *full-frame fisheye lens*, a căror deschidere de 180 grade creează acel *fisheye effect*, îmi pare că înţeleg, abia acum, sofianicul blagian şi creştinismul cosmic. „*Sofia este ordinea şi înţelepciunea divină, care coboară în vremelnicie, făcându-se vizibilă şi imprimându-se materiei*"(Blaga). Despre asta scrie smerit, cu har, Mihail Diaconescu. Și, astfel, se născu o nouă capodoperă diaconesciană!

Stilul lui Grigore Popescu-Muscel caligrafiază o viziune picturală, pe care aş numi-o bizantinism postmodern. Canonul bizantin este «*upgraded*» şi, totodată, contrazis. Un amestec de Giotto, acolo unde jocul geometric al faldurilor întâlneşte sculpturalul frust al reliefului, şi De Chirico, pictorul străzilor pustii şi al caselor goale, bântuite doar de fiinţe invizibile. Privindu-i frescele, am simţit câteodată jocul umbrelor aruncate de *Rugul Aprins* şi de şoaptele celor din „*Grupul de la Antim*": Sandu Tudor, devenit călugărul Agaton, părintele Benedict Ghiuş, Paul Sterian, Alexandru Mironescu, compozitorul de geniu Paul Constantinescu, Mihai Avramescu, romancierul Ion Marin Sadoveanu, Anton Dumitriu, cel mai important istoric al logicii din întreaga evoluţie a culturii europene, Alexandru Elian, marele bizantinolog, Vasile Voiculescu, poetul şi dramaturgul.

Alteori, simţeam lupta meşterului cu ispitirea sofiologică a marilor teologi „estetizanţi", Florovsky, Bulgakov, Soloviov. Dar, ca şi André Scrima, Grigore Popescu-Muscel, este un cosmopolit discret, un ortodox cu o anume aromă occidentalizantă, inspirată de Giotto di Bondone. El pare a recita, printre rândurile picturii sale orthodoxe, din Djalal ed-Din, din Rumi, din Rainer Maria Rilke sau din *Upanişade*, pe fundalul temeinic al Sfintelor Evanghelii. Canonul se lasă interpretat blagian, cu blândeţe. Capetele unor personaje par că se răsucesc sau se alungesc, prinse într-o anamorfoză simbolică.

Să fie o imagine a extazului, a uimirii, a revelaţiei sau un mod expresionist de a-şi rosti fraza cromatică? Tocmai de aceea este remarcabilă existenţa a două tipuri de personaje, care descriu antinomii şi desenează mesaje subliminale. Pe de o parte, clerul, sfinţii, instrumentele divinităţii, care respectă un canon postbizantin, cu o (panto)mimică neutră şi standardizată. Pe de altă parte, personaje necanonice (ţăranca păcătoasă, fiica Lucsandrei Văcărescu, meşterul Costache cu soţia), pictate impresionist, aproape barbizonian, dar şi expresionist. Pictorul coboară din canonul sacralizat către anti-canonul profan, deşi, sau poate tocmai de aceea, şi pentru el „*a deveni celălalt este o cruce*" (A. Scrima).

Dar nu numai el, pictorul, un personaj printre alte personaje, coboară şi urcă. În jocul contrariilor, *prinşi* în dinamica bipolară, anabasis-catabasis, transcendenţa, divinitatea, sfinţii, ierarhii se coboară, urmând parcă rugăciunile şi păcatele credincioşilor, la fel cum *homo adorans* sau omul obişnuit se înalţă pe sine prin rugăciune şi credinţă. Un privitor postmodern şi oarecum detaşat în evaluările sale strict estetizante ar putea descifra în «palimpsest» printre atâtea personaje - sachelari, iconomi, stavrofori, sinceli, protosinceli, arhimandriti, iegumeni, păcătoşi -, purtători de culioane, potcapuri, camilafce, bederniţe şi engolpioane, un pelerinaj medieval sau o străveche tradiţie creştină. Se va fi gândit poate acel *homo adorans* că toţi aceşti oameni şi sfinţi, *impietriti* în gestica şi cromatica lor particulară, sunt locuitorii unei *localităţi sacralizate*.

Revăzând iarăşi-şi-iarăşi frescele lainiciene ale lui Grigore Popescu-Muscel, de data aceasta cu hermeneutica lui Mihail Diaconescu alături, m-a străfulgerat gândul că poate singurul pictor care ar putea reda imagistic viziunea cosmică şi trăirea irepetabilă, circumscrise de *Divina Comedie*, nu este altul decât Grigore Popescu-Muscel. Aşa cum George Coşbuc a reuşit să întrupeze în logos românesc *Commedia* dantescă, Grigore Popescu-Muscel ar putea într-un efort ecumenic să *dez-văluie* cromatic *ortho-doxia* intrinsecă a filosofiei danteşti. Deşi nu s-a zidit încă o catredală menită a fi zugrăvită după canonul lui Dante, oricând un Conciliu ecumenic ar putea să scoată la licitaţie un

asemenea proiect. Atunci pictorul Popescu-Muscel şi romancierul Mihail Diaconescu s-ar putea întâlni din nou pentru a întemeia şi rostui smeriţi alte capodopere.

TRADIŢIE ŞI ÎNNOIRE

Tereza Lili Ştiube

Volumul pe care domnul prof. univ. dr. Mihail Diaconescu l-a intitulat *Lainici, capodoperă a artei româneşti şi europene* şi l-a publicat recent la Editura *Evanghelismos* din Bucureşti ne reaminteşte de faptul că suntem contemporanii uneia dintre cele mai importante personalităţi din istoria culturii noastre. Nu întâmplător despre personalitatea şi opera lui Mihail Diaconescu părintele prof. univ. dr. Dumitru Radu scria în volumul său monografic *Fundamentele teologice ale fenomenologiei narative* (2005): "*Receptarea cărţilor lui Mihail Diaconescu în contexte graduale tot mai cuprinzătoare şi mai diverse a fost însoţită de convingerea tot mai larg împărtăşită că opera sa ne reprezintă ca popor şi realitate spirituală specifică. Geniul său epic are valoare revelatoare. El ilustrează acel tip de creator cu o puternică vocaţie spirituală, specific culturii noastre, zămislit în condiţiile aparte ale spaţiului şi timpului în care durează neamul românesc.*

E vorba de îmbinarea dintre erudiţie şi artă, dintre preocupările pentru rigoare ale cercetătorului şi forţa plăsmuitoare a romancierului, dintre situarea ştiinţifică fermă şi trăirea sentimentală, aptă să susţină descoperirea lumii sub laturile ei estetice. De aceea a fost comparat cu Cantemir, Eminescu, Haşdeu, Iorga, Blaga, Crainic, Enescu, Noica şi Mircea Eliade. De aceea creaţia lui romanescă nu poate fi evaluată fără apelul consecvent la opera istorică şi teoretico-estetică pe care a realizat-o. Și tot de aceea nu numai vasta operă pe care a realizat-o atrage abundenţa şi varietatea de interpretări critice, simbolice, arhetipale sau cu conţinut teologic, ci şi personalitatea scriitorului percepută ca unul dintre reperele cele mai importante ale culturii noastre de azi şi de mâine."

Volumul *Lainici, capodoperă a artei româneşti şi europene* ilustrează admirabil afirmaţiile părintelui profesor Dumitru Radu. Este un volum dedicat analizei, interpretării şi valorizării picturii murale create de Grigore Popescu-Muscel, una dintre marile personalităţi ale culturii noastre. Datele extrase din istoria Bisericii Ortodoxe Române şi Bisericii Universale, din teoriile estetice, din exemplele oferite de evoluţia artei europene, din discuţiile despre stilul brâncovenesc şi neoromânesc în arhitectură (domnul Mihail Diaconescu dedică unul dintre cele ample şi mai substanţiale capitole ale noii sale cărţi splendidului pridvor de la biserica nouă a mânăstirii Lainici), din teologia dogmatică şi liturgică, din patrologia şi catehetica ortodoxă, din bizantinologie, din alte domenii ale ştiinţei şi artei sunt puse în relaţie şi organizate pentru a explica originalitatea profundă, noutatea şi caracterul revelator al picturii murale a lui Grigore Popescu-Muscel. O firească dar şi uimitoare îmbinare între tradiţie şi inovaţie caracterizează această pictură.

Un studiu prefaţă intitulat *Binecuvântare*, semnat de I.P.S.Dr. Irineu Popa Arhiepiscop al Craiovei şi Mitropolit al Olteniei, în care se vorbeşte de cei „*doi mari titani ai culturii româneşti*" (pag. 7), respectiv despre esteticianul, istoricul şi criticul de artă Mihail Diaconescu şi despre marele pictor muralist Grigore Popescu-Muscel însoţeşte volumul *Lainici, capodoperă a artei româneşti şi europene.* Splendoarea picturii discutate în acest volum este revelată lectorului de calitatea excepţională a fotografiilor color realizate de domnul Dan Samoilă. Suntem datori să recunoaştem faptul că domnul Dan Samoilă este unul dintre marii noştri artişti fotografi. Domnul Georgian Ion, personalitate creatoare cu o mare experienţă în domeniul său de activitate, a asigurat prelucrarea digitală artistică a fotografiilor. Coordonator iconografic al volumului a fost doamna Maria Popescu Dragomir, ea însăşi pictoriţă de strălucită vocaţie, cea mai devotată colaboratoare a maestrului Grigore Popescu-Muscel. Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică *Guttenberg* din Bucureşti este un înalt model de profesionalism, de rafinament al nuanţelor, de competenţă şi precizie tehnică.

Volumul pe care domnul profesor univ. dr Mihail Diaconescu l-a intitulat *Lainici, capodoperă a artei româneşti şi europene* este un admirabil act de cultură, care ne zideşte şi ne înalţă sufleteşte. El ne oferă bucurii intelectuale şi artistice, pe care numai alianţa dintre erudiţie, sensibilitate şi calmul contemplaţiei estetice le poate oferi.

[1] Cele trei articole au aparut initial in revista „Cronica Fundațiilor", București, anul VI, nr. 40.

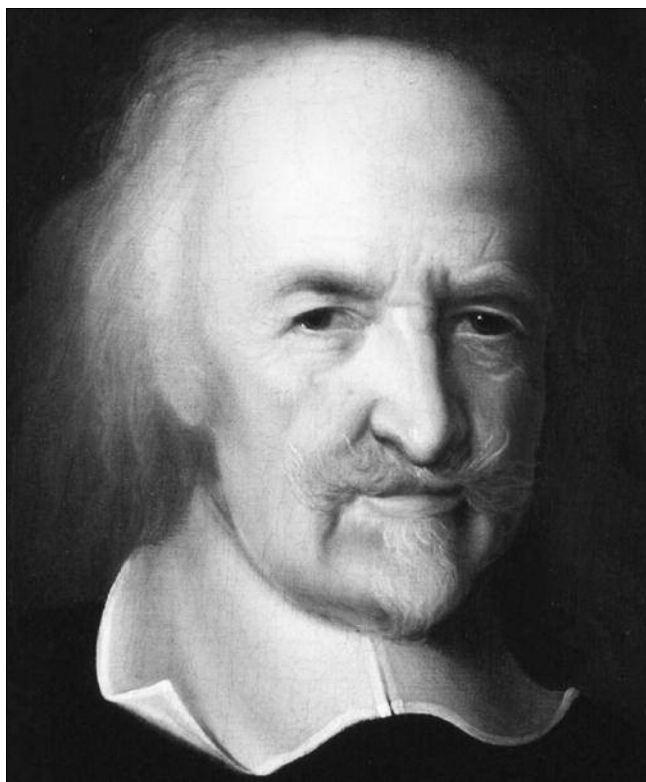
Doctrina contractului social
I. Thomas Hobbes. Scurte consideraţii istorice

Dr. Marius ANDREESCU

Actualitatea temei

Mulţi autori ar putea considera că nu mai este de interes reluarea problematicii doctrinei contractului social, deoarece realităţile contemporane par să se fi îndepărtat de principiile susţinute în lucrările filozofilor şi politicienilor din secolele XVII – XIX, care au susţinut şi argumentat aspectele esenţiale ale acestei teorii şi, mai mult decât atât, nu ar mai exista elemente noi de natură teoretică în baza cărora problematica specifică să fie continuată şi dezvoltată. În opinia noastră, bazele filozofice şi politice ale doctrinei contractului social sunt de actualitate, deoarece, în raport cu principiile clasice ale teoriei dezvoltate în sistemele moderne şi contemporane ale filozofiei dreptului şi ale unor ramuri juridice, îndeosebi dreptul constituţional, reprezintă criterii ce pot aduce unele lămuriri şi chiar răspunsuri la problemele fundamentale ale existenţei statului, ale societăţii, dar şi ale raporturilor tot mai complexe între om - societate – stat. În această parte introductivă enunţăm câteva dintre aspectele problematice ale existenţei sociale pe care doctrina contractului social le-a avut în vedere încă de la începuturile sale şi care sunt în actualitatea contemporană, tot atâtea puncte de reper cu un pronunţat caracter ontologic în a înţelege sensurile autentice ale existenţei omului în mediul social. Avem în vedere distincţia dintre „starea de natură” şi „starea socială a omului”, înţelesurile contemporane ale acestor noţiuni, criteriile de legitimitate a puterii politice şi a statului, raportul dintre stat şi cetăţean şi, în mod deosebit, limitele puterii statale în raport cu drepturile naturale recunoscute juridic omului. Desigur, actualitatea acestei doctrine este justificată şi pentru a clarifica esenţa drepturilor fundamentale recunoscute constituţional omului.

Există întrebări la care teologia, filozofia, ştiinţele juridice au încercat şi încearcă să răspundă: cum este posibilă libertatea omului în mediul social?; ce este puterea statală şi care este legitimitatea ei într-o societate democratică?; care este distincţia dintre ceea ce este şi ceea ce trebuie să fie într-o societate?; care este raportul dintre morală şi drept sau dintre drept şi dreptate?; ce se înţelege prin toleranţă şi coexistenţă socială?; cum trebuie înţelese şi interpretate relaţiile interstatale în perioada contemporană a integrării şi globalizării?; care este statutul omului în raport cu societatea, cu statul, dar şi cu sistemele instituţionale interstatale. Nu în ultimul rând, doctrina contractului social este actuală, pentru că poate formula răspunsuri la întrebări clasice şi, totodată, moderne, încă departe de a primi un răspuns edificator: ce este statul, ce este puterea statului şi ce este libertatea? În opinia noastră, simpla enumerare a unor asemenea aspecte reale şi problematice totodată, care formează obiectul elaborării teoretice a doctrinei contactului social sunt suficiente pentru a justifica actualitatea ei. Fără a dori în acest moment să insistăm asupra unor aspecte teoretice, subliniem numai ideea că însăşi noţiunea modernă de

constituţie reflectă deplin teoria clasică a contractului social. Constituţia este “aşezământul politic şi juridic al unui stat”[1]. “Mai mult – afirma Ioan Muraru – o constituţie este viabilă şi eficientă dacă realizează echilibrul între cetăţeni (societate) şi autorităţile publice (stat), pe de o parte, apoi între autorităţile publice şi desigur chiar între cetăţeni. Important este, de asemenea, ca reglementările constituţionale să realizeze că autorităţile publice să fie în serviciul cetăţenilor, asigurându-se protecţia individului contra atacurilor arbitrare ale statutului împotriva libertăţii sale”[2]. Ea nu se mărgineşte să reglementeze numai modul de exercitare a puterii. În aceeaşi măsură reglementează şi principiile care guvernează societatea. Astfel, art.1 alin.(3) din

Constituţia României consacră *dreptatea*, ca valoare supremă a statului şi societăţii. Termenul de „dreptate” este echivalent cu principiul justiţiei şi implică proporţionalitatea. Aristotel afirma că: „dreptatea este un termen median”[3], ceea ce explică de ce principiul justiţiei are un rol reglator în aplicarea dreptului.

Pentru o bună receptare în actualitate a doctrinei contractului social este nevoie de o succintă prezentare a ideilor politice, filozofice şi chiar teologice, pe care principalii susţinători ai acestui curent ideatic, ne referim la Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau, le-au susţinut şi care pot fi regăsite în contextul teoretic şi social contemporan. În acest prim studiu, considerăm că este util să realizăm o scurtă prezentare şi analiză a concepţiei lui Thomas Hobbes care, aşa cum vom vedea, nu are o valoare exclusiv istorică şi chiar reverberaţii în gândirea socială şi juridică contemporană despre stat şi drept. Următoarele articole vor fi dedicate celorlalți doi mari reprezentanţi ai doctrinei contractului social, John Locke şi Jean Jacque Rousseau. Ne propunem totodată ca în studiile ulterioare să analizăm noţiunile de „stare de natură” şi „stare socială a omului”, semnificaţiile contemporane filosofice şi teologice ale doctrinei contractului social, şi vom încheia cu o analiză a acestei doctrine în contextul procesului complex de integrare şi globalizare la care asistăm.

Unele considerente privind filosofia şi doctrina contractului social la Thomas Hobbes

Filosoful s-a născut în anul 1588 şi a fost contemporanul mai tânăr, secretarul şi, din anumite puncte de vedere, continuatorul filosofiei lui Bacon. Hobbes a trăit în perioada marilor transformări care au pregătit revoluţia burgheză din 1648 şi datorită acestui fapt problemele politice de reformare a societăţii au fost pentru el de mare actualitate. În lucrarea sa cea mai importantă, *Leviathan,* sunt expuse principalele idei ale concepţiei sale filosofice în general, dar şi în ceea ce priveşte statul, societatea şi omul. De remarcat că, în această celebră operă, autorul se îndepărtează până la un punct de concepţia sa promonarhică şi îşi manifestă adeziunea, cel puţin în parte, cu idealurile revoluţiei burgheze din Anglia. Pentru tema noastră de cercetare prezintă importanţă deosebită şi lucrarea sa *Elemente de drept natural şi civil,* scrisă în anul 1640, dar publicată mult mai târziu. Opera cuprinde concepţia filosofică şi politică a lui Hobbes despre societate şi stat şi se propun criterii de legitimare a puterii monarhice şi sunt expuse ideile principale în legătură cu raporturile dintre societate şi stat. Ulterior, fiind refugiat în Franţa, scrie lucrarea *Despre cetăţean,* în care încearcă să scoată în evidenţă beneficiile părţii civile şi materializează atitudinea critică faţă de concepţia raţionalistă specifică filosofiei lui Descartes.

Celebrul autor Hoffding considera că „Hobbes este un gânditor penetrant şi energic. Eseurile sale, care fac din cunoaşterea ştiinţifică baza întregii noastre ştiinţe a existenţei, sunt cele mai studiate dintre toate eseurile analoage ale timpurilor moderne. Sistemul edificat de el este sistemul materialist cel mai profund al acestei perioade”[4]. Fără a dori să realizam o analiză în detaliu a concepţiei filozofie exprimată în lucrările marelui filosof, subliniem câteva dintre ideile fundamentale, ce în opinia noastră caracterizează sistemul propus de el, pentru a înţelege mai bine teoria sa asupra contractului social. Potrivit concepţiei lui Hobbes, cunoaşterea ştiinţifică este diferită şi chiar opusă radical percepţiei sensibile. Cunoaşterea ştiinţifică se deosebeşte de senzaţie, şi chiar de memorie, pentru că nu are ca obiect final fenomene izolate. Specificul ei este acela că se ridică la cauzele fenomenelor, iar cauzele fenomenelor sunt principiile acestora care fac posibilă cunoaşterea originii fenomenului. Datorită acestui fapt, în opinia lui Hobbes, cunoaşterea cu caracter ştiinţific este deosebită de teologie, aceasta din urmă studiind ceea ce este etern, fără început. În lucrarea sa „Elemente de drept natural şi civil”, filosoful sublinia:

Ştiinţa începe prin definirea ideilor fundamentale (…) ideile fundamentale nu pot fi, la rândul lor, obiect de demonstraţie, ci numai de definiţie. Aceste principii sunt cunoscute în sine, cunoaştere fără de care ele nu vor fi principii. Fiind fixată printr-o denominaţie arbitrară, ele sunt create de noi înşine[5]. În concepţia autorului, principiile stau sub semnul unui arbitrar absolut. Omul poate ajunge la formularea acestor principii numai prin analiza datului sensibil. În esenţă, fenomenele sunt identificate cu principiile cunoaşterii, iar senzaţia este principiul cunoaşterii ştiinţifice. Hobbes consideră că toată ştiinţa, inclusiv ştiinţa dreptului şi ştiinţa politică, derivă din senzaţie şi noi nu putem descoperi cauzele proprii ale fenomenelor decât pornind de la senzaţie. În acest fel, filosoful se distanţează de raţionalismul cartezian, precum şi de concepţie, filosofii cu caracter iluminist şi raţionalist care aveau să apară, să se dezvolte în secolele XVIII şi XIX. Este şi motivul pentru care filosoful a fost considerat ca un filosof materialist. Principiul fundamental la care se referă gânditorul este „schimbarea ca mişcare”. El face distincţia între mişcarea în ea însăşi şi apariţia sa, afirmând că ceea ce există în mod real este numai mişcarea. Concepând mişcarea ca pe un principiu suprem, Hobbes îşi limitează propriile idei materialiste. Astfel, mişcarea produce şi aparenţa în sensul de fenomenalitate, pe care el o numeşte conştiinţă.

Majoritatea exegeţilor consideră că Hobbes promovează un sistem filosofic opus teologiei şi chiar cu accente ateiste. Deşi a recunoscut formal o cauză primă, în realitate aceasta este un paravan care să-i disimuleze tendinţele agnostice şi chiar ateiste. În logica argumentării filosofului, totuşi Dumnezeu există, chiar dacă nu în sensul teologiei, ci ca „legiuitor”. Pentru Hobbes, legea, în general, nu este o construcţie arbitrară, ci un comandament, un imperativ, cum ar fi spus Kant. Pentru ca un astfel de imperativ să fie dat, trebuie să existe cineva care să comande, să aibă puterea să facă legea, iar în cazul legii naturale acesta nu poate fi decât Dumnezeu. Pentru Hobbes, acest „Dumnezeu” nu este cauza primă în sens teologic sau filosofic, ci „prima putere din toate puterile”, incompresibilă şi omnipotentă, dar corporală, pentru că filosoful nu vede nicio dificultate în a concepe „o materie gânditoare”. În esenţă, pentru el, Dumnezeu este substanţă, iar substanţa şi corpul sunt acelaşi lucru[6]. Este important să subliniem, pentru a înţelege concepţia despre stat şi societate, că, pentru filosof, credinţa în Dumnezeu nu este negată, dar motivele acesteia nu sunt cele ale teologiei, ci acelea pe care Hobbes le pune la baza întregului său sistem, adică speranţa de a obţine anumite avantaje şi de a evita anumite daune. De remarcat că, în opera sa, gânditorul respinge din câmpul cercetării atât teologia, cât şi filosofia primă, respectiv metafizica, deoarece aceasta din urmă nu se ocupă de „cauzele prime”, ci are ca obiect simple concepte nominative, preocuparea filosofiei fiind, în opinia sa, o delimitare corectă a conceptelor, a numelor pe care ştiinţa le propune în procesul de cunoaştere sensibilă a realităţii.

Ideile pe care noi le putem formula ca urmare a cunoaşterii sensibile sunt întotdeauna finite şi limitate, astfel că o cunoaştere a infinitului este imposibilă. Conceptul de infinit nu poate fi utilizat în cunoaşterea ştiinţifică. Cu toate acestea, autorul susţine că aceste limite aparţin numai spiritului nostru, şi nu lucrurilor ca atare. Concepţia despre Persoana supremă şi respectiv atribuţiile acesteia, etern, generabil şi incompresibil, nu vor avea pentru Hobbes valoarea unei filosofii prime, deoarece orice preocupare metafizică trebuie să definească numele, semnificând concepte simple necesare cunoaşterii. În acest fel, orice încercare teologică sau filosofică de a gândi Fiinţa supremă este exclusă de către Hobbes. În ceea ce priveşte ideile politice şi sociale ale lui Hobbes, remarcăm încă de la început că ele stau sub aceleaşi principii ca şi ideile sale despre existenţă în general. De aceea, el consideră politica şi dreptul ca pe o ştiinţă. Viaţa etică şi socială este fondată pe spiritul de conservare al fiinţei umane. Pentru Hobbes, etica şi politica sunt ştiinţe constructive, ca şi geometria sau mecanica. Astfel, toate legile morale şi politice presupun ca efect un *contract voluntar* între oameni, care are ca scop să instituie o viaţă socială posibilă în condiţii sigure. În conţinutul acestui „contract” se pot deduce diferite reguli morale şi politice.

Regulile unui astfel de contract sunt strict pragmatice, deoarece se bazează pe utilitate şi pe conservarea fiinţei umane. Hobbes consideră că „dreapta raţiune” este suficientă pentru a găsi legea justă, echitabilă, fără a recurge la un instinct universal sau la un consimţământ general. Astfel, *raţiunea utilitară* este considerată a fi suficientă pentru a da un fundament dreptului, şi nu raţiunea concepută în elementele sale de universalitate, aşa cum considerau teoreticienii dreptului natural. Important pentru concepţia sa politică şi socială este ideea susţinută în mod constant de Hobbes, că omul nu este sociabil de la natură. În natura sa, apreciază filosoful, omul este egoist, caută numai binele său propriu şi este insensibil faţă de persoanele de lângă el. Dacă omul ar fi privit ca guvernat numai de natura sa, ar trebui să se ajungă inevitabil la un război permanent între fiecare individ şi semenii săi, pentru că fiecare ar căuta să obţină un folos în dauna celorlalţi. Aşa cum afirmă în mod

constant filosoful în opera sa: Condiţia omului, aşa cum era ea în starea de natură înainte de a intra în viaţa socială, este o stare de război al tuturor împotriva tuturor[7]. Hobbes consideră că ceea ce face posibilă relaţia interumană şi instituirea societăţii este o predispoziţie pur umană, care îl face pe om să se diferenţieze de lumea animală, şi anume „dorinţa" pe care omul o susţine prin intermediul limbajului. Aceste două aptitudini, dorinţa şi limbajul, stau la baza relaţiilor interumane şi fac posibilă instituirea societăţii civile.

Similar cu unele dintre concepţiile existenţialiste contemporane, Hobbes consideră că ceea ce caracterizează fiinţa umană în starea sa prosocială este o dublă îngrijorare: îngrijorarea că natura nu-i asigură tot ceea ce este necesar pentru a-şi conserva propria existenţă, iar pe de altă parte, îngrijorarea faţă de conduita persoanei de lângă el, pe care nu o poate cunoaşte sau o prevedea. Existenţa celuilalt introduce un factor de incertitudine care practic dublează îngrijorarea pe care omul o are în starea sa solitară şi naturală. Remarcăm încă o dată similitudinea acestor idei cu unele dintre tezele susţinute de Sartre sau Heidegger. Apariţia celuilalt transformă, în concepţia lui Hobbes, îngrijorarea în frică. „Relaţiile interumane vor fi astfel minate din interior de neîncredere, rivalitate şi căutarea mutuală a superiorităţii. Ceea ce Hobbes numeşte starea de război nu este nimic altceva decât această condiţie unde oamenii, împărţiţi în interior între frica de moarte şi căutarea gloriei, cad inevitabil în relaţii de animozitate. Dar acesta este şi starea care trezeşte în fiecare conştiinţa necesităţii instituirii unei puteri politice care, ţinându-i pe toţi la respect, va putea să stabilească principiile unei păci sau unei concordii civile"[8]. Având ca bază această concepţie care în esenţă afirmă că în stare naturală omul este egoist, supus îngrijorării şi angoasei, dar are totuşi vocaţia, prin limbaj şi dorinţă, de a socializa cu alţii, Hobbes îşi fundamentează teoria sa despre stat. În *Leviathan,* filosoful susţine ideea că statul este întemeiat printr-un „act voluntar", prin care fiecare om se angajează faţă de fiecare altul de a investi un terţ (viitorul suveran) cu dreptul de a-l guverna: „O convenţie a fiecăruia cu fiecare s-a făcut ca şi cum fiecare i-ar spune fiecăruia: autorizez acest om sau această adunare şi abandonez dreptul meu de a mă guverna eu însumi, cu condiţia ca şi tu să-i abandonezi dreptul tău şi ca tu să-i autorizezi toate acţiunile sale în aceeaşi manieră"[9]. Aceasta este expresia sintetică a „contractului social" în gândirea filosofică a lui Hobbes.

Elementul de noutate care apare în această formulare este „conceptul de autorizaţie". În baza acestui concept se pot observa raporturile care se realizează, pe de o parte, între supuşi şi suverani, iar pe de altă parte, raporturile supuşilor între ei. De asemenea, în gândirea lui Hobbes acest concept explică legitimitatea statului şi a puterii suverane. Astfel, prin „conceptul de autorizaţie", oamenii sunt autorii unei voinţe politice a cărei exercitare însă aparţine suveranului. Cu alte cuvinte, suveranul (monarhul) este autorizat de către membrii societăţii şi el nu acţionează decât în numele supuşilor săi. Pe de altă parte, supuşii acţionează doar prin suveran. Se poate observa că această formulare este foarte apropiată de teoria reprezentării şi de principiile moderne ale suveranităţii.

În concepţia lui Hobbes, există două contracte sociale: cel prin care indivizii se asociază între ei şi un al doilea contract prin care membrii societăţii cedează toate drepturile suveranului. Cu privire la teoria legii, remarcăm că în gândirea filosofică a lui Hobbes se pot identifica două categorii: legile civile, care reglementează relaţiile între membrii societăţii şi, pe de altă parte, legile pozitive, respectiv legile statului. Referitor la legile pozitive - în concepţia modernă legile cu caracter normativ -, Hobbes afirma că „autoritatea, şi nu adevărul, este aceea care face legea". Legea este expresia voinţei celui care dispune de dreptul de a comanda; ea nu este validată nici de particulari, nici de jurişti, ci de unicul legislator, care este suveranul, singura sursă a legitimităţii legii pozitive. Având ca bază contractul social, statul apare, în concepţia filosofului, ca fiind ideea apărării fericirii omului. Prin intermediul statului se exprimă, în cel mai înalt grad, necesitatea părţii sociale, deoarece statutul rezultat din contract este antipodul stării naturale a omului, singurul în măsură să aducă „liniştea fiinţei umane".

Aşa cum se remarcă în literatura de specialitate, concepţia lui Hobbes duce în cele din urmă la totalitarism, deoarece contractul social nu limitează statul în exerciţiul puterii suverane, ci doar o justifică pe aceasta, îi creează legitimitatea de care are nevoie. Însuşi filosoful insistă asupra acestui aspect, considerând statul ca fiind o persoană transcendentă, distinctă de persoanele care o compun, fapt sugerat de denumirea lucrării sale fundamentale „*Leviathan*", ceea ce înseamnă un monstru format din indivizi lipiţi pe carapacea sa şi care ţine în mâinile sale crosa şi sabia. Puterea suverană a statului transcende voinţa particularilor care îl compun. Suveranitatea puterii este absolută, indivizibilă şi inviolabilă. Titularul acestei puteri, care, după caz, poate fi un guvernământ monarhist sau republican, este, în concepţia lui Hobbes, „injustiţiabil", în sensul că fiecare se supune voinţei celui care posedă puterea suverană în stat, dar el nu poate să folosească contra lui propria sa forţă. Prin urmare, titularul suveranităţii nu este supus constrângerilor legii. Hobbes susţine că monarhia absolută este regimul politic care răspunde cel mai

bine acestor cerinţe şi poate să asigure în cel mai înalt grad pacea socială. În analizele politice şi filosofice efectuate de-a lungul timpului asupra doctrinei contractului social remarcăm idea fundamentală potrivit căreia, de la Hobbes la Rousseau, teoriile politice au fost întemeiate pe două noţiuni: cea de „stare de natură" şi cea de „contract". Întrebarea care s-a ridicat în diferitele formulări ale acestei doctrine este aceea a autorităţii politice legitime care poate să exercite puterea suverană asupra supuşilor.

Aspecte critice privind filozofia socială a lui Hobbes

Prin concepţia sa, filosoful a făcut din stat o forţă monstruoasă care absoarbe în totalitate individul uman. Gânditorul susţine că, prin contractul social, oamenii trebuie să lase deoparte tot ceea ce caracterizează omenescul pentru a face loc forţei statului, care să-i protejeze şi care să garanteze partea socială. Se ajunge astfel la ideea că, pentru a pune existenţa noastră socială în siguranţă, omul trebuie să renunţe inclusiv la raţiunea sa personală de a trăi, adică la libertatea sa, fapt ce, evident, contravine doctrinelor moderne despre democraţie şi libertate. Teoria lui Hobbes duce, într-adevăr, la absolutism, cauzele sunt însă profunde, ţinând în esenţă de principiile filosofiei sale generale, pe care mai sus le-am amintit în linii generale. Primul dintre aceste principii este cel potrivit căruia există „o stare de natură". Autorul nu explică ce înţelege prin starea de natură, dar pentru el este important că există. Dacă starea de natură anterioară stării sociale presupune un alt aspect calitativ al omului, iar individul produce printr-un act voluntar societatea, atunci ar urma logic că principiul stării sociale există încă din starea de natură. Se ajunge astfel la un paradox sau o aporie: fie omul este prin natură social ori egoismul postulat de filosof implică în mod necesar o stare pre-socială, fie societatea nu poate apărea dintr-un act voluntar, or, pentru Hobbes, contractul stă la baza acesteia. Potrivit lui Hobbes, starea de natură este o stare conflictuală permanentă a indivizilor, un război al fiecăruia împotriva tuturor. Această stare rezultă din natura egoistă a indivizilor, care înţeleg că cel mai mare bine este bunăstarea lor, prin urmare, Hobbes afirmă că orice act, orice mijloc de a atinge acest scop este bun, convenabil, permis, prin simplul fapt că poate să-şi atingă scopul urmărit, respectiv bunăstarea proprie. Acesta este, în concepţia lui Hobbes, „dreptul natural", adică dreptul imprescriptibil al oricărui individ.

Evident, o astfel de concepţie poate fi criticată din perspectiva teoriei moderne a statului şi a dreptului, deoarece acest drept natural nu are nimic din caracterul obligatoriu al unui sistem normativ şi nu posedă nicio valoare morală. Starea pre-socială este la Hobbes, în mod necesar, o stare pre-juridică, o adunătură de indivizi, şi nu o structură de relaţii. Filosoful este condus la o astfel de concluzie pentru că ignoră dimensiunea complexă a omului, ca persoană raţională şi liberă. Mai mult, concepţia sa rezultă în mod necesar din ignorarea sau, dacă nu, chiar din negarea lui Dumnezeu. El afirmă expres, de altfel, că „în stare de natură legile naturale care constau în echitate, justiţie, gratitudine şi celelalte virtuţi morale, care depind de acestea, nu sunt propriu-zis legi, ci calităţi care predispun omul la obedienţă şi bunăstare. Doar odată ce un stat este instituit, şi nu înainte, ele sunt în mod efectiv legi"[10]. Filosofia lui Hobbes distruge practic fundamentul moral al dreptului, pentru că neagă principiile morale şi temeiul lor metafizic şi, mai ales, valorile teologiei, singurele care pot conferi o bază morală oricărui sistem juridic. Autorul lasă dreptul să se întemeieze, la fel ca şi statul şi societatea, printr-un simplu act de voinţă lipsit de un fundament meta-juridic, pe care ar putea să-l confere valorile morale sau religioase. Legea este doar un act de voinţă al suveranului faţă de care trebuie să te supui orbeşte.

Societatea nu este pentru Hobbes decât o reprimare a stării de natură, adică a stării de război, prin instituirea unei forţe suficient de mari ca să reprime egoismul natural al individului. Nu importă în fond cum este instituită această forţă, singurul lucru important este ca ea să existe pentru a asigura pacea socială cu orice preţ. Având în vedere acest deziderat, concluzia logică care rezultă este că orice consideraţie calitativă asupra ordinii juridice sau sociale este exclusă. Simpla instituţionalizare a constrângerii este suficientă. Prin urmare, nu legitimitatea este cea care primează privind instituirea puterii statale, deşi filosoful consideră că o poate formula, ci *eficienţa* puterii statale. Remarcăm apropierea peste timp a concepţiei lui Hobbes de gândirea pragmatistă contemporană care, în esenţă, subordonează statul, morala şi adevărul utilităţii. Fără a intra în amănunte, observăm că aceasta este concepţia tipică a societăţilor liberale bazate pe concurenţa neîngrădită şi a economiei de piaţă. Spre deosebire de alţi precursori ai doctrinei contractului social, cum ar fi Rousseau, Hobbes se dovedeşte neîncrezător în natura umană şi, implicit, în tot ceea ce ţine de persoana, personalitatea umană şi valorile care o reprezintă.

Deoarece îi lipseşte orice scop mai înalt şi care ar transcende egoismului individual şi întronarea unei ordini absolute ca pace socială, filosofia lui Hobbes nu are cum să susţină perfectibilitatea omului şi, de asemenea, nu poate susţine valorile fundamentale ale existenţei umane, cum ar fi aceea de bine,

adevăr sau dreptate. Doar ordinea care constrânge îl poate sili pe om să fie nu bun, ci disciplinat, trăsătura supremă a individului în concepţia lui Hobbes trebuind să fie obedienţa faţă de cel care exercită puterea, şi nu raţiunea liberă, singura în măsură să-i confere valoarea de persoană. Remarcăm în această scurtă prezentare că teoriile privind contractul social pot fundamenta atât o doctrină despre stat şi societate cu caracter totalitar, aşa cum se întâmplă în cazul lui Hobbes, cu consecinţa negării valorilor morale şi raţionale ce caracterizează în mod natural fiinţa umană sau o teorie care să încerce o construcţie democratică a societăţii prin recunoaşterea calităţilor naturale, raţionale şi morale ale omului şi implicit recunoaşterea drepturilor subiective individuale şi naturale, teoretice susţinută de John Locke şi de Jean Jacques Rousseau. O altă problemă care prezintă interes şi pe care ne propunem să o analizăm într-un alt articol în legătură cu această doctrină se referă la înţelesurile şi semnificaţiile reliefate de gândirea teologică ortodoxă şi de filosofia contemporană asupra conceptelor de „stare de natură" şi „stare socială a omului". Există totuşi un element comun pe care îl putem identifica atât în gândirea lui Hobbes, cât şi concepţiile filosofice ulterioare. Hobbes, punând accentul pe ceea ce doresc indivizii să fie societatea, renunţă la a analiza ceea ce *este* acesta pentru a se opri asupra a ceea ce *trebuie* să fie. Această distincţie în gândire, între ceea ce este şi ceea ce trebuie să fie, se va prelungi în toate filosofiile ulterioare, dintre care amintim filosofia kantiană, hegeliană sau chiar marxistă. Într-o astfel de concepţie, filosofii au în vedere mai mult viitorul decât prezentul. Acesta din urmă nu mai este decât un pretext pentru a defini ceea ce trebuie să fie. O contribuţie importantă în acest sens o are filosofia kantiană, care, în „Critica raţiunii practice", face din acel *trebuie* un concept fundamental. Se cunoaşte însă că, până la urmă, vizionarismul social a fost un eşec. Dezvoltarea societăţii umane pe termen lung este imprevizibilă, iar ideea de progres nu corespunde unei construcţii reale care să fie evidențiată în orice moment al evoluţiei istorice sociale. Referitor la acest aspect, ne propunem într-un alt studiu să evidenţiem limitele contemporane ale celebrei formule hegeliene „Istoria este progresul omenirii în conştiinţa libertăţii".

[1] Ion Deleanu, *Drept constituţional şi instituţii politice*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 1996, vol I, p. 260.
[2] Ioan Muraru, *Protecţia constituţională a libertăţilor de opinie*, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 1999, p.17.
[3] Aristotel, *Etica Nicomahică*, Editura IRI, Bucureşti,1998 p. 112.
[4] Hoffding, *Histoire de la philosophie moderne*, Paris, 1924, p. 276.
[5] Nicolae Popa, Ion Dogaru, Gheorghe Dănişor, Dan Claudiu Dănişor, *Filosofia dreptului. Marile curente*, Editura All Beck, Bucureşti, 2002, p. 153.
[6] Pentru detalii, a se vedea Nicolae Popa..., *op. cit*., p. 152 – 154.
[7] Pentru dezvoltări, a se vedea Giorgio del Vecchio, *Lecţii de filozofie juridică*, Editura Hamangiu, Bucureşti, p. 85.
[8] Nicolae Popa..., *op. cit*, p. 156.
[9] Thomas Hobbes, *Leviatan*, Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, Bucureşti, 1960, p. 177.
[10] *Ibidem*, p. 76 – 77.

Istoricul Societăţii Anonime de Petrol „Internova" (1936-1948)

prof. dr. Dan Ovidiu PINTILIE
prof. Marius CHIVA

Societatea petrolieră „Internova" a fost înfiinţată la 22 iunie 1936, fiind înregistrată la Tribunalul Ilfov, Secţia Notariat şi autentificată sub nr. 20.905 din iunie 1936. A fost înregistrată la Registrul Comerţului sub nr. 268/1936, sediul fiind în Bucureşti, pe strada I.C. Brătianu, nr. 22. Scopul societăţii era comerţul, industria şi transportul petrolului şi derivatelor, atât din interior, cât şi pentru export, fie pe cont propriu, fie în comision, precum şi orice altă activitate în legătură cu exploatarea, industria, comerţul şi transportul petrolului. Capitalul social era de 1.000.000 de lei împărţit în 1000 de acţiuni la purtător, în valoare fiecare de 1.000 de lei, care a fost subscris şi deplin vărsat de către fondatori[1]. Capitalul va ajunge apoi în anul 1944 la 5.000.000 de lei. Fondatorii societăţii au fost ing. I.D. Matak, avocat Sebastian Marcu, Herman Singer, care au vărsat câte 200.000 de lei fiecare, ing. D. Weinstein, Jacques Singer, David Sabetay şi Leopold Desider Nadler, care au vărsat câte 100.000 de lei fiecare. Administrarea societăţii se făcea de către un consiliu de administraţie compus

din trei până la şapte persoane numite pe trei ani. Pentru prima perioadă membrii fondatori constituiţi în adunare generală au numit primul consiliu de administraţie compus din ing. I.D. Matak preşedinte, Herman Singer, Jacques Singer şi David Sabetay administratori delegaţi, iar ing. D. Weinstein şi Sebastian Marcu membri. Pentru primul an au fost numiţi şi cenzorii, în persoana lui Leo Michail, A. Spindler, S. Bugaievski, iar cenzori supleanţi au fost numiți Alfred Feldman, Reinhold Wutke şi M. Calavrezo. Adunarea generală se putea întruni şi decide valabil asupra oricărei probleme, dacă unanimitatea acţionarilor controlaţi de consiliu erau de faţă şi erau de acord pentru ţinerea dezbaterilor. Pentru a putea funcţiona, membrii fondatori s-au adresat Camerei de Comerţ şi Industrie din Bucureşti care a eliberat autorizaţia legală în baza avizului favorabil nr. 6.102 din 1936.

Activitatea petrolieră a acesteia se va desfăşura alături de alte câteva societăţi mici şi anume: Nova, Sanova şi Petrolul Filaret. Societăţile „Internova" SAR, „Nova" S.i.n.c., „Sanova" SAR şi „Petrolul Filaret" S.i.n.c., fiind societăţi mici, funcţionau toate sub aceeaşi conducere având acelaşi sediu cu secţii de contabilitate, corespondenţă şi arhivă, depozite şi expediţii şi curieri. Societatea Sanova avea cinci sonde la schela Runcu cu un personal cu 32 lucrători, precum şi o sondă de explorare la Făget unde erau angajaţi 40 lucrători. Societatea Petrol Filaret a fost o societate care a funcţionat în realitate, cu un depozit de produse petroliere în Bucureşti, iar în primăvara anului 1941 îşi va înceta activitatea prin vânzarea depozitului societăţii Internova care îi va păstra emblema.

„Nova" S.i.n.c. era reprezentată prin Herman Singer, Jacques Singer, David Sabetay şi Alfred Feldman[2]. Aceasta deţinea un depozit de produse petroliere numit „Nova" deschis în comuna Jimbolia din judeţul Timiş-Torontal. Depozitul a fost construit cu aprobarea tuturor autorităţilor competente din Jimbolia, precum şi cu autorizaţia de funcţionare a Ministerului de Industrie şi Comerţ, Direcţia Generală a Minelor, cu 61.656 din 05.08.1927, pe un teren proprietatea societăţii, având o întindere de 1562 mp la care s-au mai adăugat în 1937 o porţiune în suprafaţă de 1.735 mp închiriată de la Primăria Jimbolia. Aici existau patru rezervoare din tablă de fier de 5 mm grosime aşezate pe sol, pe postamente de beton cu capacităţi între 20.000-30.000 kg unde se depozitau benzine auto grea, motorină şi petrol rafinat. Umplerea rezervoarelor se făcea prin conducte subţiri de doi ţoli în lungime de 150 m, prin care produsele petroliere erau pompate de la linia de descărcare în rezervoare. Lângă rezervoare era un canal colector, închis, din cărămidă, fără scurgere la stradă. Depozitul, singurul în comună, aproviziona o bogată regiune agricolă şi industrială corespunzând astfel unei nevoi reale.

Nedeţinând terenuri petrolifere proprii, societatea exporta, în baza autorizaţiilor eliberate de Ministerul Economiei Naţionale – Direcţia petrolului şi în conformitate cu prevederile art. 206 din Legea minelor, diferite cantităţi de ţiţei parafinos şi neparafinos, produse de diferite societăţi petroliere mici, precum şi de societăţi petroliere mari cum ar fi: „Colombia", „Astra Română", „Unirea", „Petrolul Românesc" etc. Ţiţeiul era cumpărat de asemenea de la diverşi redevenţiari sau mici producători care îşi vindeau pentru export cantităţile deţinute cu preţuri diferite pe vagon prin Bursa de Mărfuri Bucureşti şi se exporta în Slovacia, Protectorat, Germania şi Italia[3]. La început, societatea nu a deţinut depozite proprii pentru desfacerea produselor petroliere en-gros şi en-detail şi nu a făcut operaţiuni comerciale pe piaţa internă.

Potrivit avizului Comisiei pentru încadrarea personalului românesc în întreprinderi, societatea „Internova" şi rafinăria sa de petrol „Noris" respectau dispoziţiile legii pentru utilizarea personalului românesc. Până în anul 1941, societatea a avut un număr de patru angajaţi evrei, apoi nu a mai avut nici un salariat evreu şi nici nu i s-a repartizat vreunul la munca obligatorie. Conform prevederilor Decretului Lege 864 din 1941 publicat în „Monitorul Oficial" nr. 233 din 02.10.1941, salariaţilor arieni care aveau drept la concediu societatea le achita echivalentul în bani, iar pentru salariaţii evrei se efectua plata echivalentă, din care se deduceau impozitele şi taxele militare corespunzătoare Casei Asigurărilor Sociale, în contul Subsecretariatului de Stat al Muncii. Acesta, în octombrie 1941, se ridica la suma totală de 25.186 lei[4]. Societatea Internova deţinea un număr de 32 funcţionari, Petrolul Filaret - 15, Nova - 5, Sanova - 8, Petrolul Vâlcii - 6, Depozitul Jimbolia - 5.

Potrivit jurnalului Consiliului de Miniştri încheiat în şedinţa din 15 iunie 1936 şi publicat în „Monitorul Oficial" nr. 148 din 29.06.1936, pagina 5.586, în „interesul funcţionarilor publici şi particulari, cum şi în interesul obştesc", aceştia erau obligaţi, indiferent de sex şi religie, să-şi procure, prin societăţile unde lucrau, măşti de gaze pentru a se apăra în cazul declanşării unor conflicte militare[5]. Preţul măştilor de

gaze era 600 de lei bucata, plătibilă în 12 rate, iar pentru familiile salariaţilor preţul trebuia achitat integral.

Rafinăria Noris, aparţinând lui Jean Focşaner din Ploieşti, nu deţinea instalaţii de cracare, dar putea prelucra 51.000 de tone. Era formată dintr-un rectificator pentru benzină de 43.000 de litri, două blazere de 60.000 de litri fiecare şi 4 cu o capacitate de 5 vagoane, un preîncălzitor, 2 agitătoare, pompe, cazane de aburi, uzină electrică pentru curentul primit de la Floreşti, 24 rezervoare, line de garaj pentru 45-47 vagoane, rampă de încărcare pentru motorină, petrol, benzină, ţiţei[6]. Personalul era în 1936 format din 30 persoane ale căror salarii variau de la 3.000 lei, un portar, la 3.000-4.000 lei, distilatorii, 5.000 lei şefii mecanici şi 6.100 lei chimiştii şi administratorii.

În urma a două memorii adresate Direcţiei Minelor referitoare la completarea instalaţiei pentru fabricat vaselină, unsori şi produse chimice, cu aparatele solicitate;, în baza deciziei ministerului cu nr. 74.652 din 04.12.1936, a fost repusă în funcţie secţia de vaselină a rafinăriei Noris. Societatea fabrica, pentru Ministerul Apărării, vaselină de arme din păcură, precum şi unsoare consistentă din motorină rafinată cu aprobările date de Institutul Geologic. Se mai fabrica tot pentru armată unsoare de bocanci şi harnaşament, produs care nu figura în repertoarul statistic al mărfurilor şi care era taxat la impozitul pe cifra de afaceri cu 3%, încadrându-se la articolul 1733 din tariful vamal şi 3293 din repertoarul statistic.

În 30.10.1936, societatea „Internova”, prin administratorul delegat David Sabetay a încheiat un contract de asociaţie şi participare conform „Monitorului Oficial” nr. 223/1936 cu ing. Adolphe Duqué din Ploieşti şi Otto Focşaner tot din Ploieşti referitor la exploatarea secţiei de ulei de vaselină, unsori consistente şi acizi naftenici de pe lângă rafinăria Noris din Ploieşti[7]. Firma ing. Duqué muta la rafinărie întreaga sa instalaţie de fabricat uleiuri şi acizi naftenici, iar „Internova” punea la dispoziţia firmei atelierul mecanic şi personalul necesar. Capitalul necesar exploatării era evaluat la 250.000 lei din care 150.000 lei ing. Duqué şi 100.000 lei „Internova” în timp ce Otto Focşaner aducea ca aport cunoştinţele sale tehnice. Beneficiile sau pagubele se împărţeau în proporţie de 25% „Internova” şi 37,50% fiecare, ing. Duqué şi ing. Focşaner.

Totodată, prin decizia nr. 84.282 din 08.01.1937 a Ministerului Industriei şi Comerţului, s-a autorizat rafinăria „Noris” să repună în funcţiune şi să schimbe amplasamentul a patru rezervoare, nr. 17, 20, 22 şi 36, care aveau o capacitate cuprinsă între 1.670 litri şi 14.622 litri pentru benzină, păcură, motorină şi petrol. Pentru Expoziţia de la Paris din 1937, din suma de 1.000.000 lei evaluată de Ministerul Industriei şi Comerţului pentru societăţile petroliere, societatea a contribuit cu suma de 7.200 lei, respectiv cu 0,72%[8]. În decembrie 1937, societatea se adresa Ministerului Finanţelor, Serviciului petrolului, solicitând bine voinţa serviciului de a aproba ca toate transporturile de ţiţei parafinos să se facă prin rafinăria Noris din Ploieşti exploatată de societate. Rafinăria „Photogen” din Braşov a societăţii „Vacuum Oil Company” necesita ţiţeiuri parafinoase pentru prelucrare, dar în timpul iernii acest ţiţei se congela şi îngheţa chiar şi când pompările erau oprite pentru câteva ore, nemaiputând fi încărcat de societatea Concordia la Băicoi. Pe tot timpul când navigaţia pe Dunăre era deschisă, rafinăria Noris prelucra în bună parte produsele petroliere destinate exportului prin portul Giurgiu, în Cehoslovacia şi Ungaria, pentru firma Ungarische Petroleum-Industrie A.G. Budapesta. Negăsindu-se convenienţă de a lucra pentru consumul intern, activitatea în rafinăria societăţii urma să înceteze, odată cu închiderea navigaţiei pe Dunăre şi până la reluarea acesteia[9]. Aprobarea ar fi dat posibilitatea evitării sistării lucrului şi implicit concedierii lucrătorilor în pragul iernii. Operaţiunile se făceau sub stricta supraveghere a organelor financiare de control astfel că societatea propunea chiar suspendarea distilării ţiţeiului în timpul operaţiunilor de tranzit.

În data de 20.03.1938, s-a desfăşurat, la sediul societăţii, şedinţa consiliului de administraţie care a luat act de demisiile lui Sebastian Marcu şi D. Weinstein, din calitatea de administratori, şi a lui A. Spindler, din calitatea de cenzor, cooptându-se conform art. 126 pe Nicolae P. Anastasiu şi maior Alexandru Raţiu ca administratori, iar în locul vacant de cenzor pe Alfred Feldmann. În 20 octombrie 1938, consiliul de administraţie cooptează pe Gheorghe Niculescu – Ciufu[10].

Adunarea Generală a acţionarilor din 7 aprilie 1939 aprobă în unanimitate realegerea în Consiliul de Admnistraţie, pe o durată de trei ani, pe: I.D. Matak, preşedinte, Alexandru Raţiu, Nicolae P. Anastasiu şi Gheorghe Niculescu Ciufu, administratori şi Herman Singer, Jacques Singer şi David Sabetay, ca administratori delegaţi. Numeşte cenzori pe dr. Ştefan Ciocârdel, Ştefan Urlăţeanu şi

Marcu Kaufmann și cenzori supleanţi pe Constantin Itigan, Ştefan Antim şi Iosef Harras. Este votat bilanţul general, la 31.12.1938, fiind atribuit acţionarilor drept dividend suma de 100.000 de lei, adică câte 100 de lei de fiecare acţiune. Conform bilanţului, capitalul social era de 1.000 de lei, amortizările 48.301 de lei, stocuri şi produse de ţiţei în valoare de 5.689.318 de lei, iar profitul şi pierderea pe anul 1937 a fost de 5.391 de lei[11].

În 27 februarie 1941, prin act de vânzare-cumpărare autentificat la grefa Tribunalului Ilfov, Secţia Notariat sub nr. 2446, societatea Internova, conform şi publicaţiei din Monitorul Oficial nr. 46/1941, cumpără de la societatea „Petrolul Filaret", societate în nume colectiv (S.i.n.c. Nova şi Alfred Feldman), cu sediul în Bucureşti, strada General Traian Moşoiu, nr. 36 (Pieptănari), imobilul situat în Bucureşti, strada Pieptănari nr. 86, reprezentând depozit de produse petrolifere, împreună cu toate construcţiile, instalaţiile şi mobilierul aflat acolo[12]. Depozitul fusese cumpărat în baza contractului de vânzare-cumpărare autentificat de Tribunalul Ilfov, Secţia Notariat sub nr. 1957/1930, şi transcris la acelaşi tribunal sub mr. 7393 din 1930, încheiat cu Maria J. Kapralik-Gane şi J. Kapralik. Preţul vânzării era de 2.500.000 de lei, imobilul fiind asigurat la Societatea de asigurări Dorna-Vatra până la 1.01.1942. Societatea Petrolul Filaret transmitea cumpărătoarei şi dreptul de proprietate şi folosire a emblemei „Petrolul Filaret" fie pentru continuarea comerţului prin depozitul cumpărat, fie aşa cum considera. Potrivit inventarului anexat la actul de vânzare-cumpărare depozitul avea birouri, magazie, cazan de aburi, cameră de pompă, 15 rezervoare de diferite capacităţi, 6 conducte, 64 butoaie şi 154 butoaie la clienţi. Clădirile ocupau 161 mp, iar terenul propriu 1105 mp, rezervoarele 261 mp, iar terenul închiriat de la CFR pentru aceste rezervoare 1261 mp. Depozitul nu avea gardă militară, dar ar fi avut nevoie de un comandant şi trei oameni.

Depozitul era aprovizionat prin vagoane cisternă, garate în Gara Filaret, prin conducte sau autocisterne care aduceau ţiţeiul de la rafinăriile din Ploieşti. Noris avea un număr de trei vagoane-cisternă proprii cu o capacitate de 45 tone, 23 vagoane închiriate cu o capacitate de 345 tone, toate pentru produse albe, iar pentru produse negre două vagoane proprii cu o capacitate de 30 tone şi 8 vagoane închiriate a 120 tone[13].

Rafinăria Noris, în decembrie 1939, a suferit un incendiu, alături de rafinăria Orion a societăţii Unirea şi Apolon de la Târgovişte. Considerându-se că aceste incendii s-au datorat acţiunilor de sabotaj întreprinse împotriva rafinăriilor care făceau export în Germania, la 11.12.1939, la întrevederea pe care amiralul Canaris, şeful Serviciului de Informaţii German a avut-o cu Mihai Moruzov, şeful Serviciului de Informaţii Român, s-a discutat problema măsurilor care trebuiau să fie luate în domeniul petrolier. S-a discutat, printre altele, despre paza şi siguranţa regiunilor petrolifere, siguranţa transporturilor feroviare, paza transporturilor pe Dunăre şi controlul navigaţiei cu nave speciale şi rapide, precum şi acţiunile de sabotaj din regiunile petrolifere[14]. Beneficiul realizat de societate în anul 1941, fără secţiunile Petrolul Filaret şi Nova, s-a cifrat la suma de 10.047.564 lei[15].

Cu toate că producţia globală de ţiţei a României a scăzut neîncetat, producţia de benzine, uleiuri şi motorină, produse de importanţă strategică, nu numai că nu a scăzut, dar a şi crescut. Aceasta s-a datorat fondurilor puse la dispoziţie de către stat, la cererea germanilor, pentru investiţii în instalaţii noi, pentru fabricarea benzinelor de avioane şi a uleiurilor de calitate superioară. În schimb, producţia de petrol lampant, destinată aproape exclusiv nevoilor consumatorului civil a scăzut de la 839.946 tone în 1938 la 488.358 tone în 1943[16]. Procedând conform îndrumărilor date de Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării de a intensifica cât mai mult posibilitatea desfacerii petrolului lampant necesar în special pentru alimentarea populaţiei sărace, societatea a pus în exploatare, începând cu iunie 1942, un nou depozit, exclusiv pentru petrol lampant, situat în Bucureşti, strada inginer Tei, nr. 3[17]. Pentru a desface pe piaţă petrol lampant, societatea era nevoită să obţină autorizaţiile necesare arătând autorităţilor că „în practică obţinerea autorizaţiilor de către micii consumatori, care consumau cantităţi relativ reduse la sobe de petrol, maşini de gătit, injectoare pentru încălzit, curăţatul sculelor, era foarte dificilă, astfel că în fapt toţi aceşti consumatori renunţau mai degrabă a scoate autorizaţiile, preferând să consume petrol lampant, chiar dacă nu au dreptul la acesta, ştiind dinainte că va fi greu de găsit contravenienţii de această categorie, aflaţi în mai toate gospodăriile"[18].

Pentru cei ce consumau anumite cantităţi lunare, societatea solicita Ministerului Finanţelor să renunţe „la formalitatea obţinerii autorizaţiei", aceştia putându-se justifica cu documentele elaborate şi prezentate de societate. Societatea comercializa petrolul lampant în bidoane şi pentru alte scopuri

decât acelea pentru ars în lămpi. În 1942, preşedinte al Consiliului de administraţie este Ion D. Matak, iar membri în consiliu Petre I. Stavăr, administrator, Herman Dahl, administrator delegat şi dr. Leon Scridon. Cenzori erau Ştefan Ciocârdel şi Ioan Velicescu, iar secretar dr. Ion Ceuca. Director al rafinăriei Noris din Ploieşti era Alexandru Barth[19]. În şedinţa Consiliului de administraţie din 18.02.1943, preşedinte al Consiliului de administraţie a fost ales dr. Leon Scridon. În 1942, au fost exportate în Germania 9656 de tone de ţiţei, iar în Italia 2243 de tone de ţiţei, 402 de benzină, 479 de tone de petrol, 92,60 de tone de motorină şi 371,86 de tone de păcură. Pe piaţa internă, respectiv Bucureşti şi împrejurimi, s-au desfăcut 1235 de tone păcură, 929 de tone de motorină, 2576 de tone de petrol, 527 de tone de combustibil, 195 de tone de benzină, 209 de tone de benzină grea, 143 de tone de motorină agricolă, 39 de tone de petrol agricol, 67 de tone de petrol industrial, 1,3 tone de unsori, 6,8 de tone de uleiuri denaturate şi 3,5 tone deuleiuri.

În şedinţa Consiliului de Administraţie din 28.09.1944, au fost înlocuiţi din Consiliul de Administraţie Herman Dahl, cetăţean român de etnie germană şi directorul Alexandru Barth (concediat la 30.09.1944), etnic german, fiind ales preşedinte dr. Ştefan Ciocârdel, iar administratori dr. Leon Scridon şi Petre I. Stavăr. Ministerul l-a numit administrator din partea statului pe dr. Alexandru Bad[20]. A fost concediat, de asemenea, pe 30.09.1944, și conducătorul depozitelor Rohrich Emil. Cenzor al societăţii era Pătru Dumitru.

În noiembrie 1943 numărul total al salariaţilor era de 29 din care 24 români, 4 germani şi un grec. În perioada aprilie 1943 până în septembrie 1943 au fost exportate în Germania prin vama Giurgiu 5350 tone produse petroliere în valoare de 184.362.308 lei în baza contractului încheiat cu firma germană Rümanien Mineraloel Berlin. Pe lângă aceste exporturi, societatea desfăcea produse petroliere în cuprinsul municipiului Bucureşti şi comunele din jur cu autovehiculele proprii, aprovizionând societăţi, populaţie, maşini agricole, farmacii, drogherii, inclusiv cu petrol lampant şi benzină specială. Valoarea acestor vânzări pe plan intern în perioada aprilie-octombrie 1943 s-a ridicat la valoarea de 25.391.631 lei. Societatea deţinea două autocisterne marca Opel şi Gaz şi două autodube. Una din autodube a aparţinut Legaţiei franceze şi a fost cumpărată în iunie 1943 cu aprobarea ministerului Economiei.

Între 1 octombrie 1943 și 31 iulie 1944, societatea a exportat prin vama Giurgiu în Germania cantitatea de 10.482 de tone de produse petroliere şi anume: benzină, motorină, păcură, unsori, uleiuri, petrol lampant[21]. În perioada 1 noiembrie 1944 – 31 aprilie 1945, societatea a exportat 506 tone de produse petroliere pe front, în contul U.R.S.S., iar la consumul intern a livrat 2.665 de tone[22]. Numărul salariaţilor, în 1945, era de 19. Societatea nu a avut personal evacuat sau dispersat în altă localitate. Prin decizia nr. 4.652 din 14.08.1946 a Comisiei interimare C.A.S.B.I., Arion Samuel şi Lapatuchin Boris au fost numiţi membri în consiliul de administraţie al societăţii, în locul lui Nicolae Făgărăşanu şi Dumitru Ionescu. Decizia a fost înregistrată şi la Monitorul Oficial nr. 200 de vineri 30.08.1946. În şedinţa din 26.08.1946, a fost ales ca preşedinte al Consiliului de administraţie Samuel Arion şi Boris Lapatuchin, administrator delegat. Director al societăţii a fost numit Ioan P. Constantinescu şi a încetat dreptul de a semna al lui Ştefan Ciocârdel, fost preşedinte al Consiliului de administraţie, al lui Leon Scridon, fost administrator delegat, al dr. Ioan Ceuca, fost avocat procurator, al lui Aurel Pop, fost administrator de supraveghere şi al lui David Rosenstreich, fost director. Consiliul hotărăşte să intervină la societatea Ucrneft, pentru redarea autoturismelor Fiat 500 şi 1100 ridicate de Armata Roşie, precum şi repararea autocisternelor la garajul Leonida şi vânzarea autodubelor Renault şi Craysler, la fier vechi, fiind prea uzate pentru a fi reparate. Totodată, se hotărăşte contractarea unui împrumut de la BCR, garantat cu ipotecă asupra depozitului din Pieptănari, şi cu gaj asupra a două autocisterne ale societăţii, în valoare de 30.000.000 de lei[23].

La solicitarea C.A.S.B.I., în septembrie 1946, conducerea societăţii preciza că capitalul de 5.000.000 de lei se repartiza în proporţie de 38% ca fost german, predat organelor de stat sovietice prin societatea Ucrneft şi 62% sub controlul C.A.S.B.I., apartenenţa făcând obiectul unor cercetări din partea organelor competente din C.A.S.B.I. şi C.A.C. Cifra de afaceri pentru 1 ianuarie – 31 iulie 1946 se ridica la suma de 64.855.143 de lei. Pe acest interval de timp, nu exista beneficiu, ci doar o pierdere de 16.274.491 de lei. Totalul personalului se ridica la 15 persoane, iar cu membrii de familie la 21.

Revendicările muncitorilor referitoare la înfiinţarea unui economat nu fuseseră satisfăcute nici până în luna mai 1946. Conform legii

economatelor, societatea era obligată să înfiinţeze un economat propriu care să satisfacă nevoile mari ale salariaţilor pentru alimente, îmbrăcăminte, încălţăminte etc. Societatea a tratat această importantă problemă prin simpla înscriere a salariaţilor la economatul nr. 11 al U.S.I.C. care însă nu corespundea deloc, având mărfuri puţine şi scumpe şi „neajutând cu nimic la îndreptarea traiului greu al salariaţilor”[24]. Pentru timpul cât nu s-a putut aproviziona nici cu strictul necesar, despăgubirile cuvenite de la 3 mai 1945, data înfiinţării economatelor şi până în mai 1946, se ridicau la suma de 60.000 de lei lunar pentru un salariat şi la 30.000 de lei lunar pentru fiecare membru de familie. Revendicările erau legale şi reprezentau un minim pentru acoperirea nevoilor. În 9 iulie 1946, salariaţii au adresat un memoriu inginerului Boris Emanoilovici Lapatuhin în care au arătat situaţia foarte grea în care se găseau şi dorinţa de a le fi soluţionate favorabil revendicările solicitate, pe care le-au cerut mereu conducerii societăţii, dar care, în persoana administratorului numit de C.A.S.B.I., le-a amânat „obiectând mereu că nu are posibilităţi financiare”. Toate încercările lucrătorilor s-au izbit de „reaua-voinţă a administratorului” care nu înfiinţase nici cantina, lucrătorii de la depozitul „Petrol Filaret” primind „suma ridicolă” de 1200 de lei pe zi pentru 18 zile lucrătoare pe lună, în timp ce o masă modestă costa minim 6-7000 de lei[25]. În luna august 1946, datorită faptului că acţiunile societăţii ce fuseseră ţinute de C.A.S.B.I. au trecut în mâna concernului sovietic „ Obiedinienie Ucrneft” şi atitudinii hotărâte a salariaţilor şi a comitetului de întreprindere, s-a reuşit să se stea de vorbă cu delegatul sovietic, reprezentantul Ucrneft, şi să se obţină o îmbunătăţire „la starea proastă în care se găseau salariaţii instituţiei”. S-a rezolvat în primul rând problema cantinei, dar, din cauza lipsei de capital rulant şi a inactivităţii societăţii, nu s-au putut rezolva concomitent toate revendicările, ele urmând a fi rezolvate în timp de către societate şi împreună cu reprezentanţii comitetului de fabrică.

Pentru satisfacerea revendicărilor de cantină ale salariaţilor, s-a decis, pentru timpul lucrat de salariaţi între 1 decembrie 1945 şi 15 mai 1946, achitarea către fiecare, a unei diferenţe până la suma de 2500 de lei pe zi, pentru 25 zile lucrătoare pe lună. Pentru timpul dintre 15 mai şi 31 iulie 1946, suma care s-a achitat fiecărui salariat a fost diferenţa până la 3500 de lei pe zi, socotită pentru 25 zile lucrătoare. De la data de 31 iulie şi până la organizarea cantinei, s-a achitat fiecărui salariat suma de 3500 de lei pe zi pentru 25 zile lucrătoare. S-a hotărât reluarea în folosinţă a depozitului din Bucureşti, strada Mitropolit Veniamin Costache, nr. 3, deţinut cu chirie de către societatea Unirea, precum şi a personalului utilizat de această societate. O parte din mobilierul societăţii a fost încredinţat spre custodie administratorului delegat, ing. Lopatuchin Boris, iar mobilierul de birou a fost depozitat la centrala societăţii din strada Brătianu, nr. 22. În august 1946, societatea deţinea depozite proprii în comuna Negru Vodă, judeţul Constanţa; Jimbolia, judeţul Timiş şi la Sf. Gheorghe. Aceste depozite au fost asigurate la societatea Victoria, renunţându-se la societatea Dorna Vatra.

În ceea ce priveşte economatul, societatea s-a afiliat la economatul societăţii S.A.R.D.E.P. din Bucureşti, strada Nicolae Iorga, nr. 25, deoarece comitetul de întreprindere al societăţii Creditul Minier nu şi-a dat asentimentul pentru participarea salariaţilor societăţii „Internova” la cantina lor. Societatea va fi absorbită prin fuziune, conform hotărârii Adunării generale din 31 martie 1947, de către societatea Sovrompetrol, alături de alte societăţi petroliere cum ar fi: „Buna Speranţă”, „Meotica Română” şi „Explora”[26].

Adunarea Generală extraordinară din data de 31.03.1947 care a avut loc la sediul societăţii sub preşedinţia lui Arion Samuel, fiind prezent cenzorul, precum şi unicul acţionar şi deţinător al capitalului social şi anume Societatea „Sovrompetrol”, după ce aprobă bilanţul încheiat la 31.12.1946, aprobă fuziunea societăţii Internova cu societatea Sovrompetrol, prin încorporarea şi absorbţia societăţii Internova, recunoscând că toate operaţiunile acesteia din intervalul 01.01 – 31.03.1947 au fost efectuate în contul societăţii Sovrompetrol. Acţiunile Internova care au fost aduse ca aport în societatea Sovrompetrol au fost anulat. Conform bilanţului, investiţiile societăţii au fost de 11.916.670 lei, pierderile pe exerciţiul 1945-1946 s-au ridicat la suma de 113.443.985 de lei, iar creditorii aveau sume investite de 162.418.214 de lei[27].

După naţionalizarea din 11 iunie 1949, conform Legii 119, anexa 4, 22 de societăţi petroliere care activau în România au intrat în proprietatea statului care le-a organizat în două mari entităţi. Prin Decizia nr. 56 din 9 iulie 1948 a Ministerului Minelor şi Petrolului, s-a înfiinţat Centrala Petrolifera „Muntenia” cu sediul la Bucureşti, din care, conform art. 5, făceau parte societăţile: Prahova, Astra Română, Steaua Română, Dacia, Româno-

Belgiană, Vacuum Oil Company, Xenia, Noris, Unirea, Foraj Lemoine[28] etc. Prin Decizia nr. 91 din 26 iulie 1948, s-a constituit Centrala Petroliferă „Moldova” cu sediul la Moineşti, judeţul Bacău şi la Bucureşti şi unde conform art. 5 intrau de asemenea societăţile amintite mai sus[29]. Conform Legii 119 din 11 iunie 1948 – Anexa 4, se va înfiinţa „Petrolifera Muntenia” din care făceau parte societăţile petroliere. În august 1948, se va forma „Centrala Petrolifera Muntenia” din „Petrolifera Muntenia”, „Steaua Română”, „Dacia” şi „I.R.D.P.”, iar în anul 1950 aceasta va trece sub conducerea unică a societăţii „Sovrompetrol”[30].

1 „Monitorul Oficial”, nr. 149 din 30 iunie 1936, p. 7488.
2 Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale (în continuare SJAN Argeş), fond Societatea Internova, dosar 1/1940, f. 4377.
3 *Ibidem*, dosar 1/1940, f. 4360.
4 *Ibidem*, dosar 29/1941, f. 1-4.
5 *Ibidem*, dosar 32/1941, f. 8.
6 *Ibidem*, dosar 1/1936, f.n.
7 *Ibidem*, dosar 3/1936, f. 1-2.
8 *Ibidem*, dosar 4/1937, f.n.
9 *Ibidem*, dosar 12/1937, f.n.
10 Monitorul Oficial, partea a 2-a, nr. 255, 2 noiembrie 1938, 10.106-10.107.
11 *Ibidem*, partea a 2-a, nr. 103, 5 mai 1939, p. 4.192.
12 *Ibidem*, dosar 32/1941, f. 1-5.
13 Gh. Ivănuş, I. Ştefănescu, Şt. Mocuţa, Şt. Stirimin, M.P. Coloja, *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004, p. 324-325.
14 Cristian Troncotă, *Mihai Moruzov şi frontul secret*, Editura Elion, Bucureşti, 2004, p. 258.
15 SJAN Argeş, fond Societatea Internova, dosar 5/1941, f.n.
16 Monitorul Petrolului Român, nr. III-IV, 1945.
17 SJAN Argeş, fond Societatea Internova, dosar 31/1941, f.n.
18 *Ibidem*, dosar 1/1920, f. 4491.
19 „Monitorul Oficial” nr. 44 din 22.02.1943, p. 1020.
20 *Ibidem*, partea a II-a, nr. 237 din 13.10.1944, p. 5.162.
21 SJAN Argeş, fond Societatea Internova, dosar 31/1941, f.n.
22 *Ibidem*, dosar 31/1941, f. 7.
23 *Ibidem*, dosar 1/1946, f.n.
24 *Ibidem*, dosar 2/1945, f. 11-12.
25 *Ibidem*, dosar 2/1945, f. 11.
26 „Monitorul Oficial” nr. 151 din 05.07.1947, p. 5635.
27 *Ibidem*, partea a 2-a, nr. 169, 26 iulie 1947, p. 5.633.
28 *Ibidem*, nr. 158 din 12 iulie 1948, p. 546-547, 610-611.
29 *Ibidem*, nr. 171 din 27 iulie 1948, p. 629-630.
30 *Ibidem*, nr. 135 şi 143 din 14 şi 24 iunie 1948.

Ispravnicul domnesc de la Pitești, 1656

muzeograf Octavian DĂRMĂNESCU

În numărul trecut, am înaintat supoziția ca Iuviță sârbul să fi fost meșterul domnesc de la Pitești. Nu numai că noul domnitor, Constantin Șerban Basarab (1654-1658), înainte, pe vremea boieriei, fusese ocazional ispravnic de Pitești[1], dar cu câteva luni înainte de moartea lui Matei Basarab era la Conțești și semna ca martor lângă Neagoe Dărmănescu[2]. Suntem împinși să recunoaștem unanim că vodă cunoștea și locurile, și oamenii lor. Este punctul de la care pornim în cazuistica cu privire la identificarea ispravnicului care a ridicat biserica domnească din Pitești. Bineînțeles, nu vom ignora ispravnicii celorlalte ctitorii ale cuplului domnesc pe care deja îi cunoaștem: Vladul logofăt, ispravnic în 1645 al bisericii curții din Dobreni (fost în Vlașca, azi în județul Giurgiu) a serdarului Constantin și a jupâniței lui, Bălașa[3], Radu Dudescu logofăt, ispravnic împreună cu șufarul Gheorghe din Târgoviște, la zidirea, între 1656-1658, a bisericii din scaunul București, actuala catedrală patriarhală[4], Ghinea Brătășanu și Udriște, amândoi vistieri, ispravnicii doamnei Bălașa la refacerea mănăstirii Jitianu care mai apoi se trec și ei drept ctitori[5].

Următoarele nominalizări sunt incerte, dar formează un peisaj minim în chestiunea care ne interesează. Marele postelnic, Danciu Pârâianu-Milescu, ctitor la Polovraci, zidise ca ispravnic, cu recepție în 1651, biserica domnească Sfântul Dumitru din scaunul Craiovei[6]. Fostul mare vistier Bunea Grădișteanu, acum vistier, cu 2 roți de moară la Pitești, cu schit în Vâlcea, făcut în vara lui 1654, cu biserică în Vlașca, 1657, poate ușura și el destul de rezonabil căutările noastre[7]. Un alt mare boier, de data aceasta piteștean prin adopție, căsătorit cu o piteșteancă și proprietar de case la Pitești, era chiar vistierul al doilea, viitor mare vistier din vara lui 1656, Pârvu Vlădescu[8], angajat direct în lucrările bisericii domnești de aici prin exercițiul funcției sale, deoarece construcția se ridica pe seama Domniei, deci cu bani domnești. Nepotul marelui vistier și candidat sigur la rangul de ispravnic al bisericii domnești din Pitești este Tudoran (II) Vlădescu[9], un

paharnic destul de anonim pe atunci, dar un asiduu cumpărător de ocine în zonă, viitor ctitor al mănăstirii Aninoasa, cumnat prin sora lui, Alexandra, cu Radu Crețulescu[10], viitor mare logofăt, proprietar și el în Dealul Piteștilor, ba chiar ispravnic al lui Vodă și logofăt II în 1 februarie 1656[11]! Nominalizarea lui Tudoran II Vlădescu nu este întâmplătoare – dacă presupunerea noastră, că domnia alegea ca ispravnic un om al locului, este corectă. În afară de proprietățile de aici, câteva grade de rudenie îl leagă și mai mult de Pitești. Verișoara lui, Sofica (fata marelui clucer Badea Vlădescu), era măritată cu Mecu, cupeț din Pitești[12]. Un alt văr este Badea Bucșanu, nepotul fostului mare stolnic Bărcan din Merișani, sat limitrof Piteștiului. La rându-i, acest Badea Bucșanu (Bădica), ajuns mare clucer în 1664[13], putea fi oricând ispravnic la Pitești, deoarece căsătoria cu Bălașa – fata marelui postelnic Neagoe Săcuianu și fina de botez a lui Constantin Vodă Șerban însuși[14] – îl recomandă din plin.

Chestiunea, majoră credem, se complică și mai mult cu bănuiala că ispravnicul era, se pare, ajutat de câțiva isprăvnicei. Iată așadar, peisaj obligatoriu în demersul nostru, lista oficialilor din ocina Piteștiului și din jurul lui, oameni de nădejde cu care în mod sigur, între 1654-1656, s-a zidit biserica domnească: Pătru și Șărbul, județi de Pitești[15], Iane, pârcălab de Pitești[16], Dan, portar, credem că al Piteștilor[17], Alecse, subaș de Pitești[18], Pătru, vornic de Pitești[19], Ivan, logofăt din Pitești[20], Petre, logofăt de Pitești[21], Miho din Budeasa, căpitan ot Pitești[22], Vlaicu, logofăt din Conțești, dar piteștean, cu casă aici[23], Vlaicu, căpitan de Pitești[24], Necula, logofăt de Pitești[25], Tanasie, logofăt de Pitești[26], Duca, ceaușul din Pitești[27], Duminică, iuzbașa din Pitești[28], Ion, iuzbașa din Pitești[29], Andronie, postelnic de Pitești[30], Oprea, logofăt din Pitești[31], Manolie, comis de Topoloveni[32], Dima și Dumitrașco, cluceri de Mălureni[33], Ursea căpitan[34], Ivan, iuzbașă de Bucșănești, zona Mioveni[35], Stan, postelnic de Micești[36] – probabil Stănislav, logofătul din Căcășanii Miceștiului[37], Drăgușin și Zaharia, logofeți de Micești[38], Necula, portarul Budesei[39], Stanciu, iuzbașă de Vâlcele[40], Eustratie, postelnic de Golești[41], Vlad, logofăt de Țigănești, împreună cu Radu, ceauș tot de acolo[42], Tudor, postelnic din Topoloveni[43], spătarul Radu din Piscani[44], Necula Dărmănescul, logofăt de Dărmănești[45], Dima, clucer din Hințești[46] Șărban, pârcălab de Găleșești, în Budeasa de azi, probabil ocina Piteștilor[47], Ivan, scaun de Ștefănești[48], Bărcan, vornic de Vrănești[49].

Așadar, cunoaștem în Piteștiul perioadei 1654-1658 doi județi, un pârcălab, un vornic, un portar și cinci logofeți aproape consecutivi în funcție, ceea ce generează o impresie de târg destul de mare, cu toate semnalmentele, condițiile și proiecția optimistă a unui viitor (fost) oraș domnesc. Biserica nouă domnească de zid pecetluia mai apoi, într-un fel, imagistic vorbind, impresia de oraș. Efortul oamenilor domnești – atenție la musceleanul Mareș Băjescu[50], cu presupusă școală de meșteri la Băjești, lângă Pitești[51], logofăt și ispravnic al lui Constantin Șerban în mai multe delegații prin țară, ginerele marelui postelnic Constantin Cantacuzino se pare, mare ban mai apoi, cu fii ispravnici de biserică și șufari – , și al boierilor locali printre care bătrânul și deja-ctitorul Neacșu din Pitești[52], frații Dumitru și Necula Cortofleș[53], Tudor Piteșteanu, cumnatul marelui vistier Pârvu Vlădescu[54] – atenție deosebită și asupra lui Tudor Piteșteanu, acest grad de rudenie îl indică, în cazul în care ar mai fi trăit, un candidat serios al căutărior noastre, ispravnicul bisericii domnești –, Diicu din Pitești, socrul lui Dan, portarul (presupus al) Piteștilor[55], dăduseră ca rezultat final, din partea domniei, o biserică de zid în vatra orașului Pitești.

Să nu uităm nici de existența șufarilor, cunoscuți și ca bouari[56], responsabili cu transportul alimentelor pentru curtea domnească (deci și pentru hrana salahorilor domnești), dar și a oricărui fel de marfă sau material de construcție în interesul domniei. Administratori ai șeptelului de boi și ai carelor domnești, de ei depindeau în meseria lor și ispravnicii, și meșterii, calfele și zidarii. Evident, nu cunoaștem șufarul de la Pitești, dar putem să-l propunem pe Sava din Furduiești, mare șufar în 1654[57], re-ctitorul mănăstirii Robaia, cu proprietăți în Dealul Piteștilor. Știm însă că biserica din București a cuplului domnesc a fost „isprăvită" – după cum am semnalat și la nota 4 – (și) de către Gheorghe șufarul din Târgoviște, iar acest Gheorghe nu putea fi altul decât fostul mare șufar Gheorghe candidat la fel de eligibil în demersul nostru[58]. În numărul viitor vom clarifica ce știm până acum despre Doamna Bălașa, ctitoră în Pitești, și despre enigmaticul ei copil, Barbu (sau Bălașa?).

[1] Mihail M. Andreescu, *Istoricul mănăstirii Trivale de la fundare până la 1800. Domeniul funciar și fondul de documente*, București, 2001. Arealul Piteștilor a intrat apoi, inevitabil, în virtutea serviciului domnesc, în preocupările noului Vodă, Constantin Șerban. Este vorba de o trimitere în plin iureș seimen, 7 mai 1655, pentru o speță, la Mălureni, a doi oameni domnești, Stanciu ceauș și Mușat vătaf, (vezi

Catalogul Documentelor Țării Românești, vol. VIII, doc. 606), atenție, posibil asociați lucrărilor de construcție ale noii Biserici Domnești din Pitești, trimiși acolo, probabil, din proximitatea cu Piteștiul. Este primul indiciu – hazardat, ce e drept, ca și următoarele – despre oamenii care au ridicat efectiv sfântul lăcaș.

[2] *Catalogul…,* vol. VIII, doc. 23.

[3] Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României, volumul I, fascicula I*, București, 1905, p. 89.

[4] *Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690, Letopiseţul cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D.Simionescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960, p. 106.

[5] Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România I. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea). Vol. 1: A-L, indici*. Editată de Mitropolia Olteniei, 1970, nota 15, p. 394.

[6] Idem, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec XIV-XVII*, Editura Enciclopedică română, Bucureşti, 1971, p. 224.

[7] *Ibidem*, p. 188. Rudă prin alianță cu marele vornic Dumitru Dudescu al cărui fiu, Radu, este ispravnicul bisericii domnești din București a lui Constantin Șerban.

[8] *Ibidem*, p. 255.

[9] *Ibidem*, p. 256.

[10] *Ibidem*, p.165.

[11] *Ibidem*, p. 165. Iată deja un ispravnic al lui Constantin Șerban, nu știm cu ce însărcinare, latifundiar în preajma Piteștilor. Acest Radu Crețulescu întrunește din plin cerințele cazuisticii noastre. Plus acel Hagi Ghiuca (Ghiuca), ispravnicul bisericii domnești din vama Dragoslavele, 1661, vezi Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României, volumul I, fascicula I*, București, 1905, pp. 138-139.

[12] Nicolae Stoicescu, *Dicționar…*, p. 255. Cumnatul piteștean al unchiului său, marele vistier Pârvu Vlădescu, este Tudor Piteșteanu.

[13] *Ibidem*, p. 128.

[14] *Ibidem*, p. 240, legătură de nășie amintită și de Virgil Drăghiceanu în B.C.M.I., *Testamentul marelui ban Neagoe Săcuianu și ctitoriile sale*, p. 38, care dă un amănunt interesant: Bălașa, fina domnească, avea să se căsătorească peste un an, în 1657, cu *Badea*, clucer din Bucșani și în acel an ispravnic de Craiova, dar și ispravnic al mormântului Doamnei Bălașa răposată în acel an. Bălașa trăia încă în 1692.

[15] *Catalogul…*, vol. VIII, doc. 578, atestat în 1655.

[16] *Ibidem*, doc. 954, atestat în 1656.

[17] *Ibidem*, vol. VIII, doc. 616.

[18] *Catalogul…* vol. IX, doc. 52. Decedat, se pare, în anul documentului, 1657 – soția și copiii vând singuri un sălaș de țigani, dar, probabil traitor în perioada cercetată, 1654-1658.

[19] *Ibidem* doc. 35, atestat în 1657, probabil Pătru, județul de Pitești din 1655.

[20] *Catalogul…,* vol. VIII, doc. 954. Boier jurător pe 27 mai 1657 la Pitești cu siguranță în biserica domnească de aici, sfințită cu doar două săptămâni înainte. El apare ca logofăt de Pitești, nu singurul, încă din 1634. Era fiul fostului logofăt din Pitești, Ivașco.

[21] *Catalogul…,* vol. IX, doc. 260, amintit în 1657.

[22] *Catalogul…,* vol. VIII, doc. 833, atestat în 1656.

[23] *Ibidem*, doc. 1062, atestat în 1656.

[24] *Ibidem*, doc. 1060, atestat din 1633 ca ceauș, iuzbașă(căpitan) și în 1657.

[25] *Ibidem*, doc. 578, atestat în 1655. El apare logofăt de Pitești încă din 1635.

[26] *Catalogul…* vol. IX, doc. 715, atestat în 1641 și în 1659.

[27] *Ibidem*, doc. 553, când cumpără casă în Pitești în 1658. Este atestat încă din 1642 ca ceauș de roșii.

[28] *Catalogul…*, vol. VIII, doc. 763, atestat din 1643 până în 1657.

[29] *Ibidem*, doc. 801, fiul boierului Neacșu din Pitești. Atestat din 1650 până în 1659.

[30] *Ibidem*, doc. 954. Este, alături de Dumitru, fiul popii Sava din Pitești. Atestat din 1651 până în 1659.

[31] *Ibidem*, doc. 504. Amintit din 1655 până în 1657. Era fiul fostului postelnic din Pitești, Spilea.

[32] *Ibidem*, doc. 945, boier hotarnic pe 23 mai 1656.

[33] *Ibidem*, doc. 58 și, respectiv, doc. 765.

[34] *Ibidem*, doc. 76 și 80. Nu suntem siguri de apartenența lui piteșteană, fiind martor la Bascov și la Golești în 1654, probabil, doar accidental.

[35] Ibidem, doc. 268.

[36] Ibidem, doc.659, amintit în 1655.

[37] Ibidem, doc. 722, amintit în 1655.

[38] *Catalogul…,* vol. IX, doc. 375 și, respectiv, doc.587, amintiți în 1658.

[39] *Catalogul…*, vol. VIII, doc. 722.

[40] *Ibidem*, doc. 722.

[41] *Ibidem*, doc. 733, amintit în 1656.

[42] *Ibidem*, doc. 811, amintiți în 1656.

[43] *Ibidem*, doc. 958, amintit în 1656.

[44] *Ibidem*, doc. 1060, amintit în 1656.

[45] *Catalogul…*, vol. IX, doc. 40, amintit în 1657.

[46] *Ibidem*, doc. 373, amintit în 1658.

[47] *Ibidem*, doc. 104, amintit în 1657.

[48] *Catalogul…*, vol. IX, doc. 161, amintit în 1657

[49] *Ibidem*, doc. 187, amintit în 1657.

[50] Nicolae Stoicescu, *Dicționar …*, p. 110. Ridică la Vieroș, în preajma Piteștiului, câteva clădiri. Pentru paralelismul architectonic dintre curtea de la Pitești (presupusă a lui Mareș Băjescu) și cea din Băjești vezi arh. Maria Mulțescu, arh. Alexandru Mulțescu, *Monumente de arhitectură civilă medieval din orașul Pitești*, în RMM, MIA, nr.2, 1977, p.66.

[51] Teodora Voinescu, *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, SCIA, anul IV, 1-2, 1957, Editura Academiei Republice Populare Române, pp. 86-87.

[52] Trăitor în 1666, vezi DANIC, Ms. 479, f. 183 v**.**, tatăl lui Ion, iuzbașa de Pitești în 1656, vezi nota 27.

[53] *Catalogul…*, vol. VIII, doc. 784. Amintit în perioada 1645-1656.

[54] *Catalogul…*, vol. VI, doc. 340. Amintit în 1645. Tudor Piteșteanu, dacă mai trăia la 1656, era cu siguranță un cunoscut al lui Vodă, fost ispravnic de Pitești. Să detaliem: primul fiu al lui Pârvu Vlădescu, Șerban, era în 1660 spătar, rang decorativ la vlăstarele marilor boieri, dar cocon, deci tânăr, vezi Nicolae Stoicescu, *Dicționar….*, p. 257. Dacă prezumția noastră logică, aceea că Vodă îl botezase și-i dăduse și prenumele – deducție facilitată de prenumele fraților lui mai mici, Constantin, viitor monah, și Bălașa, este corectă, atunci acest eveniment nu se putea întâmpla decât înainte de tura domniei nașului, adică între 1640-1650. De aici, ideea unei anumite naturalizări a viitorului Vodă cu peisajul piteștean în care nu se sfia să lege relații personale. Repetăm, Pârvu Vlădescu este căsătorit cu o piteșteancă, îl cunoaște ispravnicul de Pitești, sunt prieteni, iar acela îi

botează copiii; pe primul chiar la Pitești, probabil. Evident că ispravnicul Constantin îi cunoaște rudele, printre care Tudor zis și Piteșteanul, nume cu rezonanță boierească, de recomandare, care însemna în Evul Mediu nu neapărat domiciliul, ci posesiunile la acel domiciliu. Tudor Piteșteanu se cunoaște cu Vodă de pe când era ispravnic la Pitești; este un om de încredere, mai ales că rudenia cu marele vistier îi garantează numele, deci poate fi oricând numit ispravnic al bisericii noi domnești de la Pitești. Oricum, pe lângă această ipoteză, rămâne un amănunt la fel de probabil, care ne măgulește: înainte de a zidi biserica din Pitești, Constantin Șeban Basarab și soția lui, Bălașa botezaseră un copil născut la Pitești.

[55] *Catalogul…*, vol. VIII, doc. 616, amintit în 1655.

[56] August Scriban, *Dicționaru limbii românești*, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună", 1939. La origine, șufarul era gradat militar, războiul se ducea cu calul, dar armamentul era cărat de bivoli. Știm că în vara lui 1655, la Șoplea, înfrângerea seimenilor a început când, însetați, boii domnești au dat năvală la apa Teleajenului, trăgând după ei o mare parte din tunurile pe care le cărau. Total întâmplător, dar de o imagine plastic inedită, este că la restaurarea din perioada 1964-1968 cărămida necesară noului pridvor a fost cărată cu carele, câte 7 pe zi, de la fabrica de cărămizi din Budeasa. Mărturie din 2014 a pensionarului Petre Ionescu, 92 ani, fost armurier în cadrul Ministerului de Interne.

[57] Nicolae Stoicescu, *Dicționar...,* p. 215, despre Sava, șufar din Furduiești, cu fiica lui, Sofia, măritată cu fiul logofătului II Udriște Năsturel, Radu-Toma. Acest Radu-Toma e propus de Nicolae Iorga ca ispravnic la biserica de lemn pre-Slobozia din București, Nicolae Iorga, *Inscripții, I, 1*, p. 259.

[58] *Catalogul...* vol. VIII, doc. 465, 467 (martor pentru Fieni, Dâmbovița, 1654), 468 (martor pentru Fieni, Dâmbovița, 1654), 1179 (cumpără ocină în Hăbud, jud. Prahova, 1656). Vezi și *Catalogul....*, vol. IX, doc. 60-62(cumpără în Hăbud, jud. Prahova, 1657).

Alexandru Averescu – un om al epocii sale (1859-1938)

Prof. Elena ŞTEFĂNICĂ

Alexandru Averescu este una dintre personalităţile complexe ale istoriei noastre, în jurul căreia s-a creat un adevărat mit în primii ani după încheierea Primului Război Mondial. Personalitatea lui Alexandru Averescu este foarte greu de prins în tipare: erou sau antierou, salvator providenţial sau, dimpotrivă, om obişnuit. Este, de fiecare dată, o provocare abordarea biografiei unui asemenea om, creată atât de datele personale, cât şi de împrejurările istorice în care a acţionat. Alexandru Averescu a traversat o epocă de construcţie a statului român modern, implicându-se în toate marile evenimente care au marcat acest traseu: Războiul de Independenţă (1877-1878), răscoala din 1907, Al Doilea Război Balcanic (1913), Primul Război Mondial (1916-1918), încheierea tratatelor de pace, reforma agrară din 1921 ş.a.m.d.

Alexandru Averescu, născut în satul Babele, lângă Ismail[1], provenea din familia unui sluger[2] şi a unei moaşe şi a avut o constituţie fizică fragilă, ceea ce l-a împiedicat toată viaţa să fie un bun călăreţ[3]. Primele studii şi le-a făcut în zona natală şi în Bucureşti. A participat ca voluntar în Războiul de Independenţă (1877-1878), fără să se remarce într-un fel anume. Între 1879-1881, a urmat Şcoala divizionară pentru subofiţeri la Mănăstirea Dealu (lângă Târgovişte), pe care a terminat-o ca şef de promoţie. Tuturor absolvenţilor din generaţia lui Averescu li s-a acordat gradul de sublocotenent, deşi, la origini, Averescu era subofiţer. Alexandru Averescu, în calitate de tânăr ofiţer, a fost înregimentat la Regimentul 1 Roşiori din Constanţa

şi apoi la Regimentul 6 Călăraşi din Focşani. Între 1884-1886 a urmat cursurile Şcolii Superioare de Război din Torino unde şi-a întâlnit şi viitoarea soţie, pe Clotilda Caligaris. După 1886, Alexandru Averescu a devenit căpitan (1889), maior (1894), locotenent colonel (1898), colonel (1901), ocupând diverse funcţii, inclusiv în Marele Stat Major, comandant al Şcolii Superioare de Război (1894-1896). Între 1896-1898, a fost ataşat militar la Berlin, în condiţiile în care România era membră a Triplei Alianţe. În această calitate, tânărul ofiţer a trimis în ţară numeroase informaţii referitoare la aspecte variate ale vieţii militare din Germania, ceea ce atestă spiritul viu, iscoditor, dornic de perfecţionare al lui Alexandru Averescu. Graţie calităţilor sale (seriozitate, spirit analitic, viziune), Alexandru Averescu se face preţuit de către regele Carol I. Cu ajutorul acestuia, Alexandru Averescu este numit ministru de război după ce, la 10 mai 1906, în anul când s-au sărbătorit patru decenii de domnie a regelui Carol I, Alexandru Averescu a fost avansat la gradul de general de brigadă. În februarie 1907, au izbucnit, în nordul României, marile răscoale ţărăneşti, un adevărat „război civil" în istoria României. În acel moment, la putere se afla Partidul Conservator, condus de Gheorghe Gr. Cantacuzino, cu generalul Gheorghe Manu la Ministerul de Război. Depăşiţi, conservatorii au cedat locul unui guvern liberal, în frunte cu D. A. Sturdza, la interne fiind Ion I. C. Brătianu. În această formulă guvernamentală, generalul Alexandru Averescu a fost impus de regele Carol I ca ministru de război. Cu spiritul său metodic şi fără a recurge la violenţe inutile, Averescu a reuşit să redreseze lucrurile, fapt ce i-a adus o primă şi importantă recunoaştere naţională, el fiind considerat de mulţi ca salvator al patriei şi al dinastiei, ambele trecând printr-un moment foarte greu. Dar, în acelaşi timp, postura de reprimator al marii răscoale ţărăneşti i-a adus destule reproşuri în cariera militară, în activitatea politică de după război şi acuze în posteritate[4].

O altă preocupare a lui Alexandru Averescu a fost modernizarea sistemului militar. El a reuşit să iniţieze şi să promoveze în 1908 o lege de organizare a Armatei, prin care s-a redus serviciul militar şi s-a renunţat la structurile teritoriale, devenite învechite. Din punct de vedere politic, Alexandru Averescu nu a fost în relaţii cordiale cu liderul liberalilor Ion I. C. Brătianu, care l-a demis de la Ministerul de Război, atunci când a ajuns în fruntea guvernului. Relaţiile proaste cu liderul liberal au afectat cariera militară a lui Alexandru Averescu, mai ales în vremea Marelui Război din anii 1916 - 1918. Venirea conservatorilor la putere l-a propulsat în funcţia de şef al Marelui Stat Major, pe care a exercitat-o în perioada 1911 - 1913. În această calitate, el a organizat campania armatei române la sud de Dunăre (1913), prin care s-a pus capăt celui de al Doilea Război Balcanic. Din această

1917 - Constantin Prezan şi regele Ferdinand pe front

campanie, care a evidenţiat numeroase neajunsuri ale sistemului militar românesc, Averescu a tras trei concluzii. Prima dintre ele era că postura de şef al Marelui Stat Major i se potrivea cel mai bine. În al doilea rând, a păstrat convingerea că într-un viitor război, România, prin aşezarea sa geografică, prin potenţialul militar de care dispunea şi prin calitatea viitorului adversar (Bulgaria), va trebui să acţioneze tot la sud de Dunăre. În al treilea rând, relaţia cu principele moştenitor Ferdinand, comandant suprem al armatei în campania din 1913, a fost rece, temperamentele şi caracterele celor doi fiind diferite. Acest fapt a avut repercusiuni importante asupra carierei militare a generalului Alexandru Averescu, după ce Ferdinand a ocupat tronul. Revenirea liberalilor la putere la sfârşitul anului 1913 a determinat plecarea lui Averescu din fruntea Marelui Stat Major, el fiind numit comandant al Corpului 1 Armată, ce avea sediul la Craiova, funcţie pe care a îndeplinit-o în timpul celor doi ani de neutralitate. În această perioadă, Alexandru Averescu a urmărit cu atenţie mersul evenimentelor pe diverse teatre de operaţii, elaborând un studiu „exclusiv militar", după cum îl caracteriza, pe care l-a publicat sub forma unor articole nesemnate, în ziarele „Epoca" şi „La Roumanie", strânse, după război, într-un volum de sine stătător[5]. Deşi era fiu al Basarabiei, el înclina către o alianţă cu Antanta, opţiune care satisfăcea, în mai mare măsură, doleanţele naţionale. În timpul participării României la Primul Război Mondial (1916-1918), lui Alexandru Averescu i-a revenit comanda Armatei a II-a, dispusă pe aliniamentul Carpaţilor, care trebuia, alături de Armata I şi Armata IV, să declanşeze ofensiva împotriva Austro-Ungariei pentru a elibera Transilvania. Alexandru Averescu era adeptul opririi ofensivei în Transilvania şi al organizării unei ample operaţii la sudul Dunării, care ar fi avut drept scop nimicirea forţelor germano-bulgare de la sudul Dunării. Succesul obţinut aici ar fi permis să se înainteze către sud, pentru a se face legătura cu armata aliată de la Salonic, condusă de generalul Maurice Saraill. După scoaterea Bulgariei din conflict şi degajarea teatrului balcanic, forţele ar fi fost îndreptate spre nord pentru eliberarea Transilvaniei.

Generalul Constantin Prezan considera, dimpotrivă, că o acţiune în sud este riscantă şi lipsită de orice perspectivă de succes. El a apreciat că înfrângerea de la Turtucaia reprezenta un eşec care slăbise doar forţa morală a armatei, fără a micşora capacitatea ei de luptă. Prin urmare, generalul Prezan aprecia că singura soluţie viabilă era respectarea Planului de campanie (Ipoteza „Z"), ceea ce impunea continuarea energică a ofensivei peste munţi în vederea atingerii liniei Mureşului, obiectivul primei etape. Pentru aceasta, întărirea Armatei de Nord era o necesitate, ceea ce semnifica schimbarea bazei de operaţii din Muntenia în Moldova. De asemenea, Constantin Prezan a cerut concentrarea de noi forţe în teritoriul dintre Dunăre şi Mare pentru a putea păstra Dobrogea, aceasta având o importanţă strategică deosebită. Generalul Averescu a conceput un plan de operaţii ingenios, care a combinat lovitura frontală, executată de către Armata de Dobrogea, cu o amplă mişcare de învăluire peste Dunăre, în sectorul Olteniţa - Giurgiu, în dreptul localităţii Flămânda, de unde şi numele acestei mari operaţii sau manevre. Scopul era nimicirea Armatei a 3-a bulgare şi a forţelor germane care acţionau în nord–estul Bulgariei. Operaţia (manevra) de la Flămânda a început la 18 septembrie/1 octombrie 1916 prin trecerea Dunării de către diviziile destinate acestui scop. Curând, însă, o rupere de nori a afectat podul de vase construit peste fluviu şi a ridicat cu mult nivelul apelor, ceea ce a permis monitoarelor austriece să intervină şi să bombardeze podul. În aceste condiţii, Marele Cartier General a decis oprirea acţiunii şi, apoi, anularea ei. Între timp, terminând concentrarea forţelor şi a mijloacelor în Transilvania şi profitând de oprirea ofensivei trupelor române, în vederea executării operaţiei de la Flămânda, inamicul a trecut la acţiuni ofensive pe frontul din Carpaţi. Diviziile participante la operaţia de la Flămânda au fost urgent transferate pe frontul de nord, spre a face faţă noii situaţii. Operaţia de la Flămânda a constituit obiectul unei vii şi îndelungi dezbateri în istoriografia română. Unii au criticat-o, dar mulţi alţii au recunoscut originalitatea concepţiei lui Averescu, precum şi faptul că, dusă la bun sfârşit, putea să aibă, aşa cum aprecia generalul Radu R. Rosetti, „rezultate mari". După mărturiile lui Constantin Argetoianu, negociatorul principal al păcii de la Bucureşti, feldmareşalul August von Mackensen, comandantul forţelor germano-bulgare de la sudul Dunării, s-a mirat de întreruperea mişcării lui Averescu şi a cerut explicaţii asupra anulării acţiunii. Generalul Ştefan Toşev, comandantul Armatei a 3-a bulgare, principala vizată de manevra lui Averescu, a recunoscut şi el că acţiunea trupelor române a creat panică în rândul trupelor bulgare, iar dacă ar fi continuat ar fi fost încununată de un mare succes. Analiştii militari

consideră că, în campania cenuşie a armatei române din toamna anului 1916, manevra de la Flămânda a fost o scânteie de geniu care a generat mari speranţe pentru redresarea unei situaţii deosebit de critice. Ea a contribuit la sporirea popularităţii generalului Averescu în rândul armatei şi a opiniei publice, dar a accentuat şi adversităţi mai vechi sau a creat altele noi.

Campania din 1916 a impus două personalităţi militare - Averescu şi Prezan. Ambii au fost comandanţii cu cele mai bune rezultate, armatele lor neînregistrând insuccese mari pe front. Ambii au fost în fruntea unor iniţiative majore de a schimba cursul nefavorabil al evenimentelor. Averescu a organizat manevra de la Flămânda, iar Prezan a condus armatele române în „bătălia Bucureştilor". Ambele au avut la bază idei ingenioase şi ambele au fost pierdute din cauza situaţiei generale a frontului, dar şi a unor erori de execuţie - neluarea măsurilor pentru nimicirea flotei austro-ungare, în cazul manevrei de la Flămânda, pierderea planului de operaţii în cazul "bătăliei Bucureştilor", la care s-a adăugat comportarea lamentabilă a Diviziei 2/5, comandată de Alexandru Socec în această ultimă bătălie. În timpul Primului Război Mondial, Alexandru Averescu şi-a căpătat o foarte mare popularitate, creându-se mitul "Averescan", fiind considerat salvatorul României. Scriind despre această realitate, profesorul Enescu-Stâlpeni arăta că poporul şi-a făurit din generalul Averescu un "*geniu al binelui*". Soldaţii povesteau toţi că în timpul războiului au stat în tranşee cu generalul. Copiii de la şcoală se jucau de-a războiul fiind întotdeauna împărţiţi în două grupe - una condusă de Averescu, totdeauna câştigătoare, iar cealaltă de Mackensen. Când se răspândea zvonul că "*vine Generalul*", toată suflarea satelor ieşea să-l privească. Femeile văduve veneau cu copii în braţe şi cu hârtii în mână, să le facă „*Generalul*" pensie. Altele ţipau prin mulţime să ajungă aproape de el, să-l întrebe de moartea bărbaţilor lor, căci era imposibil ca el să nu ştie. „*Satele româneşti* - scria profesorul Enescu-Stâlpeni - *istovite de grozăviile războiului, întind braţele către al doilea Mântuitor. În jurul generalului străbate o lumină divină aprinsă de ardoarea celor mulţi şi săraci. Odinioară, Mântuitorul îşi căuta poporul cel rătăcit; poporul cel urgisit îşi caută acum Mântuitorul*"[6]. Mitul generalului Averescu este un fenomen de psihologie colectivă, numit şi „psihoza tranşeelor". Istoricul Florin Constantiniu explică în lucrarea "O istorie sinceră a poporului român" cum s-a născut acest fenomen: *„Militar de solidă pregătire profesională el a manifestat în timpul războiului o preocupare constantă pentru soldaţii din liniile de bătălie. Expuşi în fiecare clipă morţii, cu sentimentul că atâţia din comandanţii lor îi abandonaseră noroiului şi obuzelor, aceşti soldaţi, printr-un elementar reflex, lesne de explicat psihanalitic, au atribuit generalului Averescu o imagine paternă, dublată, apoi, de cea a justiţiarului, care chema la fixarea răspunderilor"*[7].

După încheierea războiului, necesitatea democratizării societăţii româneşti a determinat modificarea legii electorale, acordându-se votul universal. În condiţiile votului universal, sistemul electiv şi-a schimbat în mod radical cadrul de desfăşurare: un mandat se obţinea prin votul a 50.000 de cetăţeni, adică de 125 de ori mai mulţi comparativ cu 1914. Asta a făcut ca în alegerile parlamentare din martie 1920 Liga Poporului condusă de Alexandru Averescu să obţină victoria. Regele l-a numit pe general la conducerea Guvernului, Guvern ce a depus jurământul în ziua de 13 martie 1920. Guvernul Averescu s-a străduit să satisfacă toate nevoile societăţii, însă a realizat atât cât condiţiile interne şi externe au permis. Din punct de vedere economic, guvernul Averescu a vizat refacerea economiei naţionale; au fost înfiinţate Societatea Reconstrucţiei şi Societatea Refacerii Industriale. În august-octombrie 1920, a fost realizată unificarea monetară prin scoaterea din circulaţie a leilor emişi de Banca Generală a Ţării Româneşti, a rublelor şi coroanelor. În plan social, din iniţiativa lui Alexandru Averescu, a luat fiinţă, la 29 martie 1920, Ministerul Muncii şi Ocrotirii Sociale. Popularitatea lui Alexandru Averescu atestă o curioasă întorsătură a istoriei. Alexandru Averescu, în calitate de ministru la Război, „pacificase" satele răsculate în anul 1907. Un deceniu şi ceva mai târziu, el devenise Mesia pentru foarte mulţi români, de la care aşteptau salvarea şi mântuirea. În acele condiţii, cu o imensă popularitate, terenul părea pregătit pentru o dictatură, idee ce îi era strecurată abil de unii politicieni interesaţi. Prin graţia vechiului său rival, Ion I.C. Brătianu, a ajuns, pentru a doua oară, şef de guvern, în perioada 13 martie 1920 - 17 decembrie 1921. În această calitate, a contribuit la refacerea economică şi la redresarea socială a ţării, declanşând marea reformă agrară votată de Parlament în vara anului 1917 şi îmbunătăţită ulterior. Pe plan extern, guvernul său a semnat tratatele de la Trianon (4 iunie 1920) cu Ungaria şi Paris (28 octombrie 1920)[8], prin care se recunoştea unirea Transilvaniei şi, respectiv, a Basarabiei cu

România. Guvernul Averescu a avut o mare contribuţie la edificarea sistemului de alianţe românesc care a funcţionat în întreaga perioadă interbelică şi care urmărea apărarea graniţelor României Mari. Graţie lui Take Ionescu, ministrul de externe, s-a creat, în anii 1920-1921, Mica Înţelegere[9], o variantă restrânsă a „proiectului în cinci", ce urmărea constituirea în istmul ponto-baltic a unui sistem de securitate al ţărilor mai mici. De asemenea, la 3 martie 1921, s-a semnat alianţa defensivă cu Polonia, care proteja graniţa estică, împotriva unui atac neprovocat din partea Rusiei sovietice. N-a reuşit să reformeze sistemul politic românesc, iar, treptat, imensa popularitate s-a destrămat, mandatul său sfârşind în momentul în care liberalilor le-au fost afectate interesele. Tot cu ajutorul acestora a revenit pentru a treia oară în fotoliul de prim ministru în perioada 30 martie 1926-4 iunie 1927.

Cel de-al treilea guvern condus de Alexandru Averescu s-a remarcat prin două acţiuni de anvergură, care aparent erau antinomice - semnarea tratatelor cu Franţa şi Italia. Primul a fost parafat la 15 iunie 1926 şi antedatat la 10 iunie, dar el a reprezentat opera guvernului condus de Ion I.C. Brătianu. Concomitent cu negocierea tratatului cu Franţa, România şi-a îndreptat atenţia şi spre Italia, care, după Acordurile de la Locarno (1925), a dobândit un statut internaţional mai important. Întrucât boala lui Ferdinand se agrava, liberalii nu doreau ca Averescu să fie în fruntea guvernului în eventualitatea decesului suveranului. Prin urmare, au adus la cârmă un cabinet condus de Barbu Ştirbei, care s-a dovedit o formulă tranzitorie pentru revenirea Partidului Naţional Liberal la guvernare. Alexandru Averescu a plecat de la putere umilit şi învins de un sistem pe care îl combătuse odinioară. Din ce în ce mai mult, opinia publică românească l-a perceput mai puţin ca om politic, el îşi epuizase, să spunem aşa, resursele, ci în primul rând ca un militar de mare valoare, autor al manevrei de la Flămânda şi biruitor la Mărăşti, în cea mai mare ofensivă a armatei din Războiul de Întregire. De altfel, recunoscând meritele sale pe câmpurile de luptă în anii 1916-1918, regele Carol al II-lea (1930-1940) l-a avansat pe Alexandru Averescu, la 14 iunie 1930, la gradul de mareşal[10], ceea ce a contribuit la sporirea prestigiului său în societatea românească[11]. Alexandru Averscu a încetat din viaţă în noaptea de 2/3 octombrie 1938, la Bucureşti, în urma unei crize cardiace. Autorităţile au organizat funeralii naţionale, iar trupul său a fost înmormântat la Mărăşti, locul bătăliei din iulie 1917, unde se amenajase, în anii anteriori, prin eforturile sale şi ale colaboratorilor săi, un mausoleu şi alte monumente, menite să glorifice faptele de arme ale ostaşilor român.

Sintetizând strălucita carieră, marele istoric Gheorghe I. Brătianu, scria la moartea sa că: „*cel puţin o dată se adeverise că în raniţa sergentului de la 1877 se ascundea bastonul de mareşal din 1930*"[12]. Abordarea cu obiectivitate a activităţii şi personalităţii lui Alexandru Averescu relevă calităţile umane şi profesionale perene, făcând din Averescu nu numai un om al epocii sale, dar şi un simbol al militarului pătruns de datoria faţă de ţara sa. Alexandru Averescu a fost „un om care s-a făcut singur", aşa cum îl caracteriza marele ziarist interbelic Pamfil Şeicaru, dar şi un om al epocii sale.

[1] Petre Otu, *Alexandru Averescu - 150 de ani de la naştere*, în „Document", anul XII, nr. 2 (44), Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2009, p.1.

[2] Sluger = dregător în Ţara Românească şi în Moldova însărcinat cu aprovizionarea Curţii domneşti şi a armatei, dregător (conform DEX).

[3] www.zf.ro/ziarul-de-duminică/biografii-comentate-ii-alexandru-averescu-omul-care-s-a-făcut-singur-de-calin-hentea-10617555/.

[4] Petre Otu, *op. cit*., p. 2.

[5] *Ibidem*.

[6] Leontin Stoica, *Alexandru Averescu în conştiinţa contemporanilor, ipostaza unui providenţial*, în „Document", anul XII, nr. 2 (44), Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2009.

[7] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers enciclopedic, Bucureşti, 1997, p. 326.

[8] Prin Tratatul de la Paris, încheiat la 28 octombrie 1920, cu Anglia, Franţa, Italia şi Japonia recunoşteau unirea Basarabiei cu România, înfăptuită la 27 martie/9 aprilie 1918.

[9] Mica Înţelegere era o alianţă militară defensivă care cuprindea România, Cehoslovacia şi Regatul sârbo-croato-sloven (viitoarea Iugoslavie).

[10] Demnitatea de mareşal reprezintă cea mai înaltă treaptă care poate fi atinsă în ierarhia militară la nivelul Europei. Aceasta a fost creată în Franţa, în vremea lui Filip August, a fost suprimată în timpul Revoluţiei Franceze şi a fost "recreată" de către Napoleon Bonaparte, în anul 1804. În România, rangul de mareşal a fost acordat la sfârşitul anului 1918 regelui Ferdinand, în calitatea sa de comandant al Armatei, conform Constituţiei din 1866, pe baza unei reglementări juridice constituite ad-hoc, pe baza *cărţilor de boierie şi răzăşie*. România a avut şase mareşali:regii Ferdinand, Carol al II-lea, Mihai şi ofiţerii Alexandru Averescu, Constantin Prezan şi Ion Antonescu.

[11] Petre Otu, *Op. cit,*, p. 8-9.

[12] *Ibidem*., p. 9.

Motorsportul argeșean se conjugă la ... trecut (V.2)

ing. Nicolae COSMESCU

Marile dispariții. Așa cum am mai spus, timp de mai bine de trei decenii, cu o perioadă de grație, de extremă înflorire, de circa 18 ani, automobilismul de performanță argeșean (piloți și echipe) a dominat hegemonic sportul auto în România. De toate acestea am scris în numerele anterioare. Din păcate, însă, nu totul a fost roz întotdeauna. Au fost și perioade de doliu, datorate câtorva tragedii. În general, marcate de ciudățenii și mister. Fiindcă rareori s-au produs pe traseele de concurs, iar mai mereu, victimele au fost nume uriașe.

Despre prima dispariție de marcă, cea a copilotului Gelu Man, ați avut ocazia să citiți. Reamintim că ea s-a produs în îndepărtatul an 1969, an de debut al curselor în Argeș. Un nume rezonant în epocă, plecat dintre cei vii după terminarea campionatului, la un antrenament banal, pe virajele provocatoare ale Mateiașului. Însă această tragedie nu avea să rămână singulară în timp. I-au mai urmat alte câteva. Iată-le, în rândurile ce urmează. Cu precizarea că se referă doar la cei care erau încă în activitate în momentul morții.

Ilie Olteanu a rămas până azi cel mai performant pilot născut în Argeș. A fost dublu campion național absolut la raliuri și triplu campion balcanic la clasă.

Moartea și-a oferit un regal

Sfârșit de februarie, 1981. După îndelungi așteptări, fondurile necesare deplasării echipei IAP la "Raliul Portugaliei", etapă de campionat mondial, sunt, în sfârșit, aprobate. Coloana motorizată a celor de la Colibași intră rapid în acțiune, și începe să mărșăluiască spre lusitani. Însă, cum întârzierea era apreciabilă, se vede nevoită să ruleze non-stop. Franța, miezul ultimei nopți până la destinație. Mașinile echipei se opresc una după alta pe banda de refugiu a unei autostrăzi ce-i ducea spre Pirinei. O escală pentru o gustare și puțină înviorare. Ultima mașină care ajunge la locul stabilit ad-hoc pentru popas este cea a lui Ilie Olteanu și Petre Vezeanu. Firesc, fiindcă Petre fusese numit șeful delegației. Cei doi coboară să-și pregătească o gustare. Geanta cu alimente era în stânga, în spatele șoferului. Vezeanu își ia un sandvici, Ilie, un suc. Și deodată, oroarea. Niciunul n-apucă vreo înghițitură, că o autocisternă uriașă acroșează mașina oprită, strivindu-i între uși. Cei doi devin instantaneu istorie. Moartea își oferise un adevărat regal. Şocul îl trezește pe șoferul vinovat, evitând astfel un adevărat carnagiu. Dacă nu și-ar fi corectat traiectoria, ar fi luat în plin și celelalte mașini!

Două vieți curmate brusc. Două destine total diferite își găsiseră, până la urmă, punctul comun. Finalul. Îi despărțea totul. Nimic din ce este pământean nu părea comun lui Vezeanu și Olteanu, pentru a forma un echipaj. Doar destinul a fost cel care a "decis" să mergă împreună, în aceeași mașină. Fiindcă trebuiau să ajungă în același timp la… aceeași ,,destinație". A urmat un lung proces, la al cărui final, datorită deosebitei abilități a avocatului părții vătămate, Scobai spune că s-a reușit obținerea unei despăgubiri în bani colosală. O sumă ,,în valută", ale cărei zerouri depășeau numărul degetelor de la o mână. Imediat după tragedie, s-a vehiculat varianta asasinării cu premeditare a celor doi, acțiune întreprinsă "la indicația concurenților străini, cărora le era teamă de cei doi". Versiunea am auzit-o și eu la vremea respectivă, de la diverși ,,folcloriști". Dar era o prostie, cu majuscule! Cu siguranță, era o diversiune a cine știe cui.

Ipoteza era imbecilă din mai multe motive. *Primo*: mașinile Dacia, oricât de naționaliști am fi, erau cu 2-300 de CP mai slabe decât cele care se impuneau

în campionatul mondial. În concluzie, erau abundent depășite. *Secundo*: și Olteanu, și Vezeanu, erau mari aici, în lumea noastră. Între români. În afară, nu erau nici măcar piloți prioritari ,,B". Sau, cum plastic s-a pronunțat Marian Stănescu, nu la cazul de față, ci în general, la ,,isprăvile" noastre din afară: ,,eram pitici pe lângă străini".Chiar și componenții echipei, angrenați în perioada aceea în competiții, resping ferm o astfel de teorie a conspirației. Era mult prea absurdă. Dar, ca orice zvon, prinde. După care lumea uită de conjuncturi și își amintește doar ce i-a ,,șoptit" unii. Fără a ne lansa în speculații, putem crede că, până la urmă, trista soartă comună a celor doi a fost cea care a favorizat alcătuirea acestui cuplu. Fiindcă, după obținerea celui de-al doilea titlu de campioni absoluți, cuplul Olteanu-Scobai se destramă. Navigatorul a ales să se retragă, iar Ilie să continue. Ceea ce a avut drept efect secundar "spargerea" asociației Iancovici-Vezeanu! La prima vedere, pare ciudat. Chiar demolator, pentru că Vezeanu făcea un cuplu super-omogen cu Iancovici. Și atunci, care era rațiunea? Cea mai importantă o constituie cea a valorii celor doi. Olteanu era pe o pantă ce părea destinată continuării succeselor. ,,Ilie, spune șeful competițiilor de atunci, nu ajunsese încă la cât putea să meargă", iar Petre Vezeanu era singurul din lot care se ridica în momentul acela la nivelul cerut de foarte marea performanță.

Nu întotdeauna „noaptea e un sfetnic bun"

Următoarea dispariție a unor sportivi argeșeni s-a produs, de data aceasta, în timpul unei întreceri contând pentru Campionatul național de raliuri, organizate în zona Sibiului, in iulie 1984. Raliul Cibinului a fost dintotdeauna o competiție cu mare priză atât la participanți, datorită traseului extrem de atrăgător, cât și la spectatori, veniți în număr mai mare decât oriunde altundeva în România. Indiferent că era zi sau noapte. De aici și ambiția fiecărui sportiv de a face o figură cât mai frumoasă, care să rămână în memoria comună. Probabil că și cei doi ocupanți ai unei mașini Dacia Sport, înscrisă de asociația sportivă a universității piteștene, au fost tributarii acestei idei subscrise performanței, deși nimic din scurtul lor CV nu-i îndreptățea la isprăvi ieșite din comun. Nici chiar faptul că erau campioni naționali universitari la raliuri. De altfel, o competiție marginală în peisajul sportiv autohton. Alexandru Diaconu, era angajat al instituției de învățământ superior, la compartimentul de cercetare al acesteia, iar colegul său de mașină, Gheorghe Neagu, devenise de puțin timp absolvent al primei promoții de ingineri a institutului piteștean. Tragedia a survenit în cadrul unei probe de noapte, în care nefericiții alergători au ratat un viraj de stânga și au plonjat în apele lacului de acumulare de la Sadu. Accidentul s-a datorat, cel mai probabil, unei probleme apărute la instalația de iluminare. La care s-a adăugat, din spusele unui sportiv sibian cu vastă experiență, o "ambiguitate" în semnalarea de către organizatori a virajului în cauză. De unde putem trage concluzia că nu întotdeauna "noaptea e un sfetnic bun".

Confesiuni premonitorii

Se zice că "de ce ți-e scris nu poți scăpa". Deși maxima este vădit fatalistă, de cele mai multe ori se și confirmă. Cu precădere când e vorba de ceva rău. Sfârșitul stupid al excelentului pilot care a fost Gheorghe Preoteasa este doar un exemplu. După finalul triumfal de care a avut parte în cele două campionate de viteză ale României anului 1988, Preoteasa, de la redutabila formație IAP, acorda venerabilului Dumitru Lazăr singurul interviu al carierei sale. În care vorbește de geneza pasiunii pentru cursele de automobile și primele contacte cu

Gheorghe Preoteasa, multiplu campion național la viteză.

lumea acestora. Însă, ceea ce atrage atenția este flagranta diferență de senzații pe care i-o generau cele două forme de viteză: în coastă și pe circuit. Al căror campion devenise la grupa A. Preoteasa afirma sincer și nonșalant, cum îl cunoștea toată lumea, că le preferă pe cele “de coastă“, celor de pe circuite. Și pentru a nu prelungi suspansul, furnizează de îndată și explicația: “pentru că la coastă, fiind scutit de a mă proteja împotriva unor gesturi nesportive, reușesc să mă concentrez total asupra pilotajului“. Citită câteva luni mai târziu, această frază capătă cu totul și cu totul alte semnificații decât o simplă și jovială confesiune. Capătă valențe de adevărată premoniție, conjugată nefericit cu imposibilitatea de a te sustrage destinului.

Oradea, 25 iunie, 1989. Patru luni după apariția în media a interviului. Etapa a treia a campionatului de viteză organizat pe un circuit improvizat, *intramuros,* prilejuia la grupa A o dispută titanică între două stele ale pilotajului: “George” Preoteasa și Ovidiu Mazilu. Componenții a două echipe piteștene vecine și “rivale“, IAP și ICSITA. În acestă configurație, cei doi merg de parcă ar fi sudați. Şi o fac într-o cadență demoniacă, sufocând restul concurenților, lăsându-i mult în urmă. Într-un zgomot ce-ți zbârlea părul, două puncte ce cresc vertiginos își fac apariția la ieșirea din virajul care racorda lunga linie dreaptă. Pe care se atingeau viteze foarte mari. Ambii sunt cu pedalele de accelerație la “blană”. Poziție pe care o păstrează și atunci când abordează un fel de șicană stânga-dreapta, dar destul de largă. “De-a cincea“. Ca de fiecare dată, această trecere de nălucă taie respirația asistenței, care se întreabă cum vor aborda virajul strâns ce urma la scurtă distanță de șicană? Va reuși Mazilu, la frânare, și cu complicitatea “aspirației“, să-i ia fața campionului? Mai ales că acesta nu-și ascundea deloc o astfel de firească intenție, rulând ușor decalat comparativ cu cel dinaintea sa. Adică era gata să profite de cea mai mică ezitare a a lui Preoteasa. Determinante vor fi momentele în care se amorsează frânarea și, mai ales, cine o va întârzia cel mai mult. Cu toate riscurile de rigoare. Cel care “s-a urcat“ primul pe frâne a fost Preoteasa. A făcut-o violent, așa cum o impunea viteza cu care rula. Numai că a făcut-o ceva mai devreme decât se aștepta Ovidiu și, drept consecință, deloc pe “gustul” său. Motiv pentru care e de-a dreptul surprins de momentul ales. Iar distanța infimă, asociată forței de frânare extrem de puternică, nu-i dă nicio șansă în evitarea unei ușoare harponări a mașinii din fața sa. Dar nici nu era nevoie de un șoc serios. Cu o punte-spate total descărcată dinamic, frizând o mai mult decât precară aderență, mașina lui Preoteasa se pune “de-a latul“. Devine total incontrolabilă. Câteva fracțiuni de secundă zgomotul predominant este cel al anvelopelor ce alunecau, în loc să se rostogolească. După care a urmat bubuitura. Şocul impactului cu un stâlp de pe marginea drumului. Pe care mașina nefericitului pilot “s-a înfășurat“. Exact pe partea stângă!! Nu a fost nevoie decât de o secundă ca splendoarea luptei sportive să se metamorfozeze într-o teribilă tragedie.

Gheorghe Preoteasa n-a supraviețuit decât patru zile teribilului impact ce-i produsese ruptura coloanei vertebrale. A măduvei acesteia. Patru zile în care a fost perfect conștient. După care a trecut Styx-ul, intrând direct în legendă. Nu împlinise 35 de ani. Trista întâmplare a dat naștere la numeroase speculații. Nu le vom expune, fiindcă derularea ulterioară a evenimentelor nu le-a confirmat. Dezastrul avea să fie tratat ca un incident obișnuit. De cursă. Singurele certitudini au fost, spune peste ani șeful de atunci al competițiilor, “lipsa oricărei fotografii, explicația fiind că... n-au ieșit. Şi faptul că mult timp n-am putut ridica mașina din curtea Inspectoratului de Miliție Oradea!!“.

Elogiile nu mai servesc la nimic

O dispariție ce a cutremurat puternic lumea competițiilor auto românești s-a produs în 1989. Murise un om pentru care toți cunoscuții, colegi sau adversari, aveau o stimă deosebită. Un pilot care reușișe să-și atragă toate superlativele în prodigioasa sa carieră. 20 titluri majore la automobilism, în toate genurile sale, definesc un campion de excepție. Cu totul întâmplător, punctul cel mai de jos al carierei sale, s-a înregistrat la Reșița, în același an. Când Iancovici a produs o surpriză incredibilă. Inimaginabilă pentru tot trecutul său. Nu! Nu a câștigat. A fost descalificat, pentru neconformități în cutia de viteze!? A încheiat cele două campionate în care era angrenat pe locuri modeste pentru el. Ce ar fi urmat după, dacă s-ar fi retras sau ar fi continuat să spere, vor rămâne enigme eterne. Fiindcă ne-a părăsit. Dramatic, subit, dar mai ales ciudat. Dramatic, fiindcă aceasta este caracteristica oricărei dispariții de pe scena vieții. Subit, pentru că, deși avea 56 de ani, Ştefan Iancovici era încă în putere. Nu se manifestase niciun semn care să-i anunțe sfârșitul. Şi nici măcar nu s-a produs pe vreun traseu de competiții, unde se zice că orice pilot care se respectă, doar acolo

poate muri cu demnitate. Viața sportivă, cumpătată, pe care o dusese până atunci, nu-l predispunea la așa ceva. Iancovici a fost victima unui stupid accident de circulație. Dar mai ales a conjuncturii imediat următoare acestuia. Era în primele zile ale mișcării din decembrie `89, ce au dus la abolirea comunismului în România. „Fane" s-a urcat împreună cu soția în autoturismul personal și au plecat spre Banatul său natal, pentru a petrece acolo sărbătorile de iarnă. O inițiativă cât se poate de „domestică". Un traseu cât se poate de banal. Din nefericire, nu a apucat nici măcar să iasă din Capitală. Între fostul INMT și eterna „benzinărie", un autocamion ce venea din sens opus a derapat instantaneu, a trecut peste zona verde ce despărțea cele două sensuri de mers și a izbit violent mașina condusă corect și liniștit de marele campion. Impact produs cu o precizie de rachetă teleghidată, exact în dreptul acestuia. Omul, care avea zeci de mii de km. în brațe, cu reflexe net superioare covârșitoarei mulțimi a șoferilor, n-a avut timp de nicio reacție. După ce mașinile scăpate de sub control și-au încheiat mișcarea haotică, Iancovici a fost scos din autoturism și așezat pe marginea drumului. Moment în care, „un om de bine", aflat întâmplător în zonă, se apleacă asupra acestuia și, fără a avea vreo calificare medicală, îl declară mort!! Deși nu era! La rândul ei, ambulanța vine să acorde „ajutor" la o jumătate de oră după ce fusese chemată!? Ştefan e dus la spital, unde mai trăiește inconștient câteva ore, înainte de a deveni istorie. De aici și ciudățenia morții sale. Unii au fost chiar mai tranșanți, calificând accidentul într-un singur termen. Extrem de dur, încât îl puteți intui și singuri. Pe noi ne sperie și numai gândul că aceștia ar fi putut avea dreptate.

Destinul nu i-a lăsat nicio șansă

Ultima dată îl întâlnisem pe Ludovic "Loți" Balint în toamnă, după cursa de la Brașov, pe holurile nu știu cărui hotel din Poiană. Ne-am oprit, ne-am salutat și ne-am urat cele bune. O discuție destul de scurtă (niciunul dintre noi nefiind singur), cu un om pe care-l apreciam în mod deosebit. Apreciere de altfel reciprocă. Câteva luni mai târziu, prin martie 1994, trecând pe la mine în drum spre Ştefănești, reputatul jurnalist Dumitru Lazăr mi-a relatat îngrozitorul accident suferit de Balint, în urma căruia acesta se zbătea intre viață și moarte. Se petrecuse pe 1 februarie, cu o zi înainte de a împlini 46 de ani. "Loți" venea dintr-o deplasare în interes de serviciu făcută în Moldova. Se grăbea, întrucât seara trebuia să fie prezent la festivitatea de premiere a campionilor, organizată de federație. Iar el și coechipiera sa erau vedetele acesteia. Rula ca de obicei în stilul său: tare, dar fără riscuri. Undeva, pe un lung aliniament dintre Buzău și Ploiești, întâlnește din sens opus o coloană de mașini. Nu era nicio problemă încât să-și încetinească ritmul. Deodată, privirea-i ageră sesizează un autoturism ce ar fi vrut să iasă din rând, să depășească. Cu un reflex fulgerător a fandat dreapta, punând două roți pe acostament. Din fericire, imprudentul șofer s-a retras, iar componentul echipei IAP a revenit pe drum. Dar, când a răsuflat ușurat, crezând că totul e în regulă, conducătorul auto în cauză a repetat manevra. De data aceasta hotărât, și exact în momentul în care campionul României ajunsese în dreptul său!? Degeaba a mai virat spre șanț, că agresorul a continuat să tragă și el de volan în... aceeași direcție!? Impactul n-a mai putut fi evitat. Cu atât mai mult cu cât tocmai acolo drumul respectiv era prevăzut cu glisiere. Altfel, cum zicea fostul său navigator, Zărnescu, "Loți, cu siguranță ar fi sărit afară, cum a făcut-o la Câmpulung Moldovenesc". Neavând pusă centura, bietul Balint a fost proiectat cu capul în traversa superioară a parbrizului. Şoc ce i-a produs grave leziuni, rămânând instantaneu fără cunoștință. Prin grija patronului la care lucra, a fost dus de urgență la București, cu elicopterul. S-au depus toate eforturile posibile pentru a fi salvat. Inutile, din păcate! "Loți" a zăcut luni în șir conectat la aparate, cu ochii deschiși, dar incapabil să vorbească sau să se miște. Prin rezerva lui, s-au perindat zilnic prieteni, apropiați, colegi, adversari. A fost o acțiune comună a tuturor celor care-l cunoșteau în scopul de a-l ajuta. Din nefericire, n-au reușit. Să revenim la locul tragediei. Şoferul celeilalte mașini, o Lada cu volanul... pe dreapta, neînmatriculată în România, nu a suferit niciun fel de leziuni. Aflat în stare de șoc, a fost dus la spital. De unde, după ce și-a revenit, a dispărut pur și simplu!! Nici măcar nu fusese înregistrat!? La fel și mașina. Nici aceasta n-a mai fost găsită!? Atât șoferul, cât și automobilul, au dispărut de parcă n-ar fi existat!? Una din multele enigme ale acestor meleaguri mult prea mioritice. Câteva luni mai târziu, în plină vară, "Loți" a trecut "dincolo", a devenit istorie. Nu ne-a mai rămas decât legenda miticului pilot. Imagini, amintiri, despre un om de un caracter desăvârșit. "Cel mai bun produs pe care l-a avut sportul auro românesc în ultimii 50 de ani", e de părere fostul său navigator. "Avea sămânță de geniu. Cu ea te naști. N-o poți dobândi. Cu muncă și stăruință doar te poți menține sus".

Un regulament şcolar din timpul lui Caragea[1]

Din timpul domniei lui Ioan Caragea, ni s-a păstrat regulamentul de funcţionare a şcolii greceşti din capitala Ţării Româneşti. Potrivit anaforalei datată 10 decembrie 1817, profesorii aveau umătoareale obligaţii:

1. Profesorii nu vor preda lecţiuni contrarii credinţei ortodoxe sau autorităţii politice constituite.

2. Fiecare profesor se va considera personal independent de ceilalţi.

3. Orice profesor va voi să se retragă va trebui să avizeze pe efori şi, dacă se va găsi imediat altul care să se numească în locul lui, el se va putea retrage; în caz contrar însă, va trebui să-şi urmeze datoriile pe şase luni ca să poată în intervalul acesta eforia să cheme un altul în locul lui.

4. La alegerea unui nou profesor, eforia întrunindu-se şi chemând şi unii din profesori la consfătuire, vor raporta prea înălţatului domn de alegerea făcută şi astfel, prin autorizarea şi aprobarea stăpânirii, se va chema profesorul ales.

5. Profesorii gramatici vor urma de acord aceeaşi metodă de gramatică, predând fiecare lecţiile ce se vor determina în comun cu profesorii de poetică şi retorică.

6. Profesorii vor da cei dintâi elevilor exemplu bunei orânduiri, moralităţii şi respectului către cele sfinte asistând în toate duminicile şi sărbătorile la sfânta liturghie în paraclisul şcolii.

Pe lângă datoriile profesionale, morale şi cetăţeneşti de care trebuiau să dea dovadă profesorii, regulamentul edictat de Caragea conţinea norme de conduită şi pentru supraveghetorii numiţi ai şcolilor:

1. Se va numi un supraveghetor, având grija bunei ordine interne a şcolii.

2. Supraveghetorul se va alege de către efori şi va sta cu locuinţa în şcoală.

3. El va asista şi veghia la stricta păstrare a legilor şi regulamentelor şcolii.

4. Va mustra şi pedepsi elevii cari vor face neorânduieli în şcoală, când greşeala reclamă o pedeapsă moderată, iar pentru o pedeapasă mai severă va raporta eforilor.

5. Toţi servitorii şcoalei vor depinde de supraveghetori.

6. Supraveghetorul va ţine un catalog exact al tuturor elevilor din fiecare clasă a şcolii.

Pe lângă profesori şi supraveghetori, regulamentul şcolar elaborat de Eforie în timpul domniei lui Caragea, conţinea şi numeroase referiri la obligaţiile şi drepturile celor care reprezentau obiectul principal al activităţii educative: elevii. Cea mai importantă reglementare cu privire la elevi era aceea că aceştia, indiferent de clasa socială, erau consideraţi egali:

1. Toţi elevii în genere vor considera ca sacră persoana profesorului.

2. Elevul, fie din cler de felul lui, fie din boieri, sau din neguţători, sau din orice altă clasă, va fi supus legilor şi regulamentelor şcolii.

3. Elev străin, fără garanţie admisă de efori, nu va intra în şcoală.

4. Orice elev, înainte de a intra în şcoală, e dator să înscrie cu propria-i mână numele său în catalogul elevilor şcolii, iar dacă e străin, sub numele său va arăta şi patria sa şi prin ce garanţie a ajuns la şcoală.

5. Oricărei puteri va fi supus elevul, el va fi astrâns legilor şi regulamentelor şcolii, fără să se poată reclama de protecţiunea unei autorităţi străine. Aceasta o va garanta expres prin scris înaintea întăririi sale la şcoală şi aşa se va înscrie şi în catalogul elevilor şcolii.

6. Toţi elevii, în genere, de orice clasă socială ar fi, se vor considera ca egali.

7. Toţi elevii vor aduce respectul cuvenit supraveghetorului şcolii.

8. Elevii neglijenţi şi cei neastâmpăraţi în clasă se vor mustra şi pedepsi de către profesori. Iar când felul dezordinii va reclama o mai mare pedeapsă, se va raporta de către aceştia către efori şi eforii vor decide pedeapsa cuvenită.

9. Elevul care va comite neorânduieli afară din şcoală nu se va închide în nici un arest, ci se va preda în mâinile supraveghetorului şi, cercetându-se vina de către efori, de se va găsi de caracter penal, se va raporta autorităţii şi se va pedepsi după legile penale, de unde nu, se va pedepsi de către efori.

10. Înaintea intrării oricărui elev la şcoală, supraveghetorul e dator să-i citească regulamentele şcolii, la cari va fi ţinut să se supună de aci înainte.

11. Toţi elevii interni sunt datori, duminicile şi in zile de sărbători, să asiste la sf. liturghie în paraclisul şcolii.

12. Orice elev se va arăta la trei examene fără izbândă şi nedemn a fi înaintat în cursuri la o clasă superioară se va depărta din şcoală.

13. Elevii cari, terminându-şi cursurile, sau şi înaintea lor, ar dori să se retragă din şcoală, vor primi atestate a profesorilor şi a eforilor, arătând cursurile la cari au asistat şi la cari din ele au reuşit.

14. Elev în vârstă de douăzeci şi doi de ani trecuţi, nu poate să intre la şcoală ca să urmeze cursurile de gramatică; se poate înscrie ca elev la retorică, poetică, filologie, ştiinţe şi filosofie.

15. Elevii sunt datori să se supue ordinelor particulare întocmite de profesori despre modul de audiţiune şi urmare a cursurilor.

16. Toţi elevii de toate clasele şi de toate cursurile sunt datori să asiste la examenele generale.

17. Elevii interni nu vor putea ieşi fără permisiunea supraveghetorului sau aprobarea unui profesor.

La cursurile ţinute la Sf. Sava puteau asista şi alte persoane, chiar dacă nu erau înscrise ca elevi, indiferent de vârstă, dacă respectau regulamentul şcolii:

1. Auditori se numesc acei cari, fără a fi înscrişi în catalogul elevilor, ascultă regulat cursurile predate în şcoală.

2. Auditorii vor purta acelaşi respect ca şi elevii.

3. Dacă vreunul dintre auditori face dezordini în clasă sau seamănă discordie între elevi, se vor depărta din şcoală, prin avizul eforilor.

4. Auditorii nu pot fi interni.

5. Oricine de orice vârstă poate veni ca auditor în toate clasele şi toate cursurile.

Examinarea finală nu se realiza de către profesorii din şcoală, consideraţi a nu fi imparţiali, ci de către profesori de la alte şcoli:

1. În cursul anului se vor face examenele generale a elevilor de toate clasele.

2. Examenele nu se vor face prin profesorii şcolii, ci se vor chema de către efori examinatori imparţiali, şi numai aceştia vor avea dreptul să examineze pe elevi asupra celor învăţate.

3. Elevii cari vor reuşi la examen vor fi recompensaţi de efori, primind, cu daruri relative, şi atestate din partea examinatorilor, certificate de efori, spre dovadă că au reuşit.

[1] Vladimir Diculescu, *Viaţa cotidiană a Ţării Româneşti în documente: 1800-1848*, Editura Dacia, 1970, pp. 224-227.

Memoria cărţii poştale

Primăria Pitești

Primăria Pitești și Curtea de Apel, 1960

Pitești
Schitul Trivalea